

OSMANLILAR DÖNEMİNDE YARIM KALAN BİR İSTÎ'ÂB TERCÜMESİNİN SERENCAMI VE YAZMA TANITIMI

INTRODUCTION AND CONSEQUENCE OF AN UNFINISHED TRANSLATION OF İSTÎ'ÂB IN THE OTTOMAN PERIOD

Geliş Tarihi: 21.10.2020 Kabul Tarihi: 17.05.2021

✉ ÖMER GÖK

DR.

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI

orcid.org/0000-0003-0474-2928

omergok89@gmail.com

ÖZ

İbn Abdülber en-Nemerî el-Kurtubî (ö. 463 / 1071) tarafından kaleme alınmış olan *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, sahâbe biyografilerini ihtiva eden oldukça hacimli bir eserdir. Günümüze ulaşan ilk sahâbe biyografilerinden biri olarak kabul edilen bu eser, miladi 10. yüzyılın ortalarında Arapça telif edilmiştir. Eserin Türkçe'ye ilk tercümesi, şimdiki bilgilerimize göre Sultan I. Ahmed'in isteğiyle Mustafa Sâfi Efendi tarafından 17. yüzyılın başlarında yapılmaya başlanmışsa da mütercimim vefat etmesiyle tercüme yarım kalmıştır. Mustafa Sâfi'nin Arap alfabesine göre hazırlamaya başlayıp ha "ح" harfine kadar getirdiği tercümeyi, Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi tamamlamak istemiş ancak o da ra "ر" harfinin yarısına kadar getirebilmiştir. Bu makalede, *el-İstî'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb Tercemesi*'nin Nuruosmaniye Kütüphanesi 723 numarada bulunan el yazması nüshasının tanıtımı ile birlikte içerisinde yer alan sahâbe isimlerinin dizini ortaya koyulacaktır. Böylelikle hem Türkçe'deki ilk ve tek *İstî'âb* tercümesinin muhteviyatı ve şekil özelliklerinin ortaya çıkarılması hem de içerisinde yer alan sahâbe biyografileri hakkında araştırmacıların bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Abdülber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb Tercümesi*, Mustafa Sâfi Efendi, Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi, Sahâbe biyografileri.

ABSTRACT

al-İstî'âb fi Ma'rifat al-Ashâb, written by Ibn Abd al-Barr al-Namari al-Qurtubi (d. 463 / 1071), is a very voluminous work that contains the biographies of the Companions of the Prophet Muhammad (saw). This study, considered as one of the first companion biographies to survive, was written in Arabic in the middle of the 10th century AD. Although the first translation of the study into Ottoman Turkish was started at the beginning of the 17th century by Mustafa Sâfi Efendi at the request of Ahmed I, according to our current knowledge, the translation was left unfinished after the translator's death. Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi wanted to continue the translation study, which Sâfi started to prepare according to the Arabic alphabet and brought up to the letter kh "ح", but he was able to bring up to the half of the letter ra "ر". In this article, the index of the names of the companions will be presented together with the introduction of the manuscript of *al-İstî'âb fi Ma'rifat al-Ashâb Translation* at the Nuruosmaniye Library number 723. In this way, it is aimed to reveal the content and form features of the first and only *al-İstî'âb* translation in Ottoman Turkish and to have information about the biographies of the companions in it.

Keywords: Ibn Abd al-Barr, *al-İstî'âb fi Ma'rifat al-Ashâb Translation*, Mustafa Sâfi Efendi, Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi, Biographies of the companions.

MINTRODUCTION AND CONSEQUENCE OF AN UNFINISHED TRANSLATION OF İSTÎÂB IN THE OTTOMAN PERIOD

SUMMARY

Ibn Abd al-Barr al-Namari al-Qurtubi (d. 463 / 1071) is an important Islamic thinker who authored studies in many different fields such as hadith, fiqh, sirah, history, literature and biography. He is among the leading scholars and writers of the Andalusian Umayyad State period. One of the studies written by Ibn Abd al-Barr in the field of biography is al-İstî'âb fî Ma'rîfat al-Ashâb. This study, considered as one of the first companion biographies to survive, was written in Arabic in the middle of the 10th century AD. This study, which contains the biographies of the companions and has a large volume, is considered as one of the first studies written in this field. For this reason, it was not only respected in the period when it was written, but also in the following periods, additions and annotations of the study were written by different authors in different geographies and translated into other languages. Known mostly by its abbreviated name al-İstî'âb, the book contains biographies of approximately 3500 companions.

According to our current knowledge, the first translation of the study into Turkish was started by Mustafa Sâfi Efendi at the request of Sultan Ahmed (Ahmed I), one of the Ottoman sultans, at the beginning of the 17th century, but the translation was left unfinished after the translator's death. At the same time, Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi wanted to continue the translation study, which Mustafa Sâfi, who is known for his closeness to Sultan Ahmed and who was also his chief imam, started to prepare according to the Arabic alphabet and brought to the letter kh "خ", but he also wanted to continue with the letter "ج" has brought up. The translated study begins with a shorter "Muqaddime" section compared to the source work, following the main sections seen in all manuscripts such as "Praise to Allah, Praise to the Prophet, Praise to the Sultan and Reason-Copyright". This section is under ten bab (1. Bâb-ı ħarfu'l-elf, 2. Bâb-ı ħarfu'l-be, 3. Bâb-ı ħarfu't-te, 4. Bâb-ı ħarfu's- şe, 5. Bâb-ı ħarfu'l-cim, 6. Bâb-ı ħarfu'l-ħa, 7. Bâb-ı ħarfu'l-kh, 8. Bâb-ı ħarfu'd-dal, 9. Bâb-ı ħarfu'z-zel, 10. Bâb-ı ħarfu'r-ra)

contains the translation of 756 companions. 559 in the part translated by Mustafa Sâfî; in the part translated by Kemâleddin Mehmed Efendi, there are biographies of 197 companions. Companions' biographies begin with "Abu bin Ka'b bin Çays bin 'Ubayd al-Enşârî" and finish with "Ri'ye as-Suḫaymî".

In this article, together with the introduction of the manuscript copy of *al-Istî'âb fî Ma'rifat al-Ashab Translation* at Nuruosmaniye Library number 723, the index of the names of the companions in it is presented. Later, for the readers to have information about the language and style of the translation, "Usâme bin Zeyd" and "Enes bin Mâlik" translated by Mustafa Sâfî and "Ḥuzeyme b. Şābit" translated by Kemâleddin Mehmed Efendi transcribed text of the biographies of is given. In this way, it was aimed to reveal the content and form features of the only known *al-Istî'âb fî Ma'rifat al-Ashâb Translation* in Ottoman Turkish according to the current knowledge and to have information about the biographies of the companions in it.

GİRİŞ

Sahâbe biyografileri alanında yazılmış ilk kaynak eserler arasında kabul edilen *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, İbn Abdülber tarafından Endülüs'te kaleme alınmıştır. Yaşadığı çağda ve sonraki dönemlerde çokça itibara nail olan İbn Abdülber'in eserleri de büyük rağbet görmüştür. Bu çalışmada üzerinde durulacak olan *el-İstî'âb* da onun asırlar geçmesine rağmen değeri eksilmeyen eserlerinden birisidir. Her ne kadar 17. yüzyıla gelinceye değin eserin Türkçe'ye tercümesi görülme de Arapça istinsah nüshalarının Türkiye kütüphanelerinde görülmesi, onun bu coğrafyada bilindiğini ve okunduğunu göstermektedir. Nitekim Sultan I. Ahmed devrine gelindiğinde, bizzat padişahın isteğiyle Mustafa Sâfi Efendi'nin (ö. 1616) *el-İstî'âb*'ın Türkçeye tercümesi noktasında çalışmaya başladığı görülmektedir. Ancak Sâfi'nin vefatı, başladığı tercüme işinin de yarım kalmasına neden olmuştur. Ardından Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi (ö. 1621) bu işi sürdürmek istemişse de onun da eseri hitama erdiremediği görülmektedir. Aşağıda detaylı bir şekilde tanıtımını yapacağımız *el-İstî'âb* tercümesine dair incelemeye geçmeden önce kaynak eserin değeri ve müellifi hakkında da kısaca bilgi verilecektir.

1. İBN ABDÜLBER EN-NEMERÎ'NİN HAYATI VE BİYOGRAFİK ESERLERİ

1.1. Hayatı

İbn Abdülber en-Nemerî, hicrî 368'de (M. 978) Endülüs, Kurtuba'da dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Abdullah, dedesinin ismi Muhammed'dir. "Dedelerinden Nemir b. Kâsıt'a nisbetle Nemerî diye anılmış" olsa da bazı kaynaklarda doğum yerinin öne çıkarılarak Kurtubî kisvesiyle anıldığı görülmektedir. Tam künyesi ise Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullâh b. Muhammed b. Abdülber en-Nemerî

el-Kurtubî olarak geçmektedir.¹

İlk tahsilini kendisi gibi âlim olan babası Abdullah'tan alan İbn Abdülber'in dedesi Muhammed de Endülüs'ün tanınmış sufilerindedir. Tahsili boyunca Endülüs dışına çıkmayan İbn Abdülber, küçük yaşlarda Abbas b. Asbağ el-Hemedânî ve Abdurrahman b. Ebân gibi hocaların ilminden istifade etmiştir. Yüz küsur âlimden icâzet aldığı söylenen İbn Abdülber'in hocaları arasında “Ebu'l-Kâsım İbnü'd-Debbâğ, İbn Battâl el Bataleyvî, Abdülvâris b. Süfyân, Ahmed b. Kâsım el-Bezzâr, Ebû Ömer Ahmed b. Abdullah el-Bâcî, İbnü'l-Mekvî ve İbnü'l-Faradî” gibi önemli simalar vardır.²

İbn Abdülber daha hayatta iken büyük şöhret kazanmış, devrin yöneticilerinden himaye görmüştür. Endülüs'te şehir devletlerinin hükümrân olduğu devirlerde Âmirîler'in farklı şehirlerinde kadılık da yapmıştır. Âmirîler'in liderlerinden Muzaffer b. Eftas, İbn Abdülber'in ilim meclislerine katılmış, ondan hadis dinlemiştir.³ Yaşadığı dönem, yetiştirdiği talebeler ve telif ettiği eserlerle İslâm dünyası için önemli izler bırakan İbn Abdülber, Hicri 463 (M. 1071) tarihinde Şâtibe'de (Jativa ya da Xativa) vefat etmiştir.⁴

1.2. Biyografik Eserleri ve *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*'ı

İbn Abdülber fıkıh, hadis, kıraat, siyer, tarih, edebiyat, biyografi gibi farklı sahalarda çok sayıda eser vermiştir. Günümüze ulaşan eserlerinin sayısı yirmi civarı olsa da kaynaklarda daha fazla eserin ona isnat edildiği görülmektedir.⁵ Eserlerinin tamamı hakkında bilgi vermenin makalenin sınırlarını aşacağı düşünülerek, burada *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*'ın da aralarında bulunduğu biyografik içerikli eserlerini anmak daha doğru

¹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'î'z-zamân*, nşr. İhsan Abbas (Beyrut: Daru Sâdır, [t.y.]), 7/66; Leys Suûd Câsim, “İbn Abdülber en-Nemerî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 19/269; Nevzat Tartı, *İbn Abdî'l-Berr ve et-Temhid*'indeki *Şerh Metodu* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 12.

² Câsim, “İbn Abdülber en-Nemerî”, 19/269; Harun Apaydın, *İbn Abdilberr'in (ö. 463) Hadis Usulcülüğü (et-Temhid Çerçevesinde)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 27-34; Nur Zengin, *Endülüs'lü Fakih İbn Abdilberr en-Nemerî ve el-Kâfî fî'l-Fıkh İsimli Muhtasarı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 32-34.

³ Mustafa Öztoprak, “Endülüs Hadisçiliğinde Kadıların Yeri”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (Haziran 2013), 113-114.

⁴ Câsim, “İbn Abdülber en-Nemerî”, 19/269.

⁵ Daha fazla bilgi için bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, nşr. Şerefettin Yaltkaya - Kılıslı Rifat Bilge (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 1/81; Câsim, “İbn Abdülber en-Nemerî”, 19/269; Rifat Yıldız, *İbn Abdülber ve Fıkhi Kişiliği* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015).

olacaktır. Bunlar:⁶

1. *el-İstignâ` fi esmâ`i`l-meşhûrîn min hameleti`l-`ilmi bi`l-künâ*: İbn Abdülber, bu eserinde isimleri bilinmeyip künyeleriyle tanınan ashâb, tâbiîn ve diğer meşhur kişilerin terceme-i hâllerini ele almıştır. Eser hakkında Mekke`de Abdullah Merhûl es-Sevâlime bir doktora tezi (1983-1984) hazırlamıştır.

2. *el-İntikâ` fi fezâ`ili`ş-şelâseti`l-e`immeti`l-fukahâ`*: Üç büyük mezhebin imamı olan İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe ve İmâm Şâfi`nin terceme-i hâllerinin ve fikhî yönlerinin ele alındığı bir eserdir. *el-İntikâ`* Kahire (1931) ve Beyrut`ta (1997) matbu olarak neşredilmiştir.

3. *Tercemetü`l-İmâm Mâlik b. Enes*: Eser, adından da anlaşılacağı üzere Mâlik b. Enes`in hayatına dairdir. Mâlik b. Enes, İbn Abdülber`in *el-İstî`âb`da* da hayatına uzunca yer verdiği sahâbîlerin başında gelmektedir. *Câsim*, eserin Rabat el-Mektebetü`l-Âmme`de bir nüshası ile Kahire Ma`hedü`l-Mahtûtâti`l-Arabiyye`de bir mikrofilmi olduğunu belirtmektedir.⁷

4. *et-Ta`rif bi-cemâ`a min fukahâ`i`l-Mâlikiyye*: Bu eserde, İbn Abdülber herhangi bir sıra ya da öncelik gözetmeksizin yirmi Mâlikî fâkihinin biyografisi vermiştir. *Câsim*, risâle boyutundaki bu eserin Kahire Ma`hedü`l-Mahtûtâti`l-Arabiyye`de bir fotokopisi olduğu bildirmektedir.⁸

5. *el-İstî`âb fi ma`rifeti`l-ashâb*: Eser hakkında aşağıda daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

1.3. *el-İstî`âb fi ma`rifeti`l-ashâb*

Hicrî 433/miladî 1041 yılından evvel yazıldığı rivayet edilen *el-İstî`âb*, tam adıyla *el-İstî`âb fi ma`rifeti`l-ashâb*, 3500 civarı sahâbenin biyografisini muhtevî bir eser olarak bilinmektedir.⁹ Bu alanda yazılmış ilk kaynaklar arasında zikredilen eser, mukaddime ve dört bölümden oluşmaktadır. Mukaddimedede sahâbe kavramı üzerinde durularak, kimlerin ashâba dâhil olup kimlerin olmayacağı irdelenmiştir. İbn Abdülber, Mağrib alfabesine göre dizdiği eserinin birinci bölümünde nesebiyle bilinen erkek sahâbîleri, ikinci bölümünde künyesiyle bilinen erkek sahâbîleri; üçüncü bölümünde nesebiyle bilinen kadın sahâbîleri ve son olarak dördüncü

⁶ Eserlerle ilgili bk. *Câsim*, “İbn Abdülber en-Nemerî”, 19/269-272; Yıldız, İbn Abdülber ve Fikhî Kişiliği, 16-20.

⁷ *Câsim*, “İbn Abdülber en-Nemerî”, 19/271.

⁸ *Câsim*, “İbn Abdülber en-Nemerî”, 19/271.

⁹ Eserin 2010 yılında Beyrut`ta yapılan yakın dönem neşirlerinden biri, toplam 3659 sahâbenin biyografisini ihtiva etmektedir. Bk. İbn Abdülber el-Kurtubî, *el-İstî`âb fi Ma`rifeti`l-Ashâb*, nşr. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvad - eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dârü`l-Kütübü`l-İlmiyye, 2010).

bölümde künyesiyle bilinen kadın sahâbîleri konu edinmiştir.¹⁰

Yazıldığı döneme göre oldukça hacimli bir eser olan *el-İstî'âb*'ın kaynakları arasında Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758), İbn İshâk (ö. 151/768), Vâkıdî (ö. 207/823), Halife b. Hayyât (ö. 240/854-55), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Buhârî (ö. 256/870), Zübeyr b. Bekkâr (ö. 256/870), İbn Ebû Hayseme (ö. 279/892-93), İbnü'l-Cârûd (ö. 307/919-20), Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), Ebû Bişr ed-Dülâbî (ö. 310/923), Muhammed b. İshah es-Serrâc (ö. 313/925), Ebu'l-Kâsım el-Begavî (ö. 317/929), Ebû Ca'fer el-Ukaylî (ö. 322/934), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 322/933-34) ve İbnü's-Seken (ö. 353/964) gibi müelliflerin eserleri anılmaktadır.¹¹ Müellifin kaynak olarak sayılan bu isimlere metin içerisinde şu şekilde atıf yaptığı görülmektedir: “Kezâlik sened-i âhar ile ‘Urve bin ez-Zübeyr’den ve ‘Urve atası Zübeyr’den rivâyet ider ki” (N, vr. 65a); “Muhammed bin İshâk Şâlih bin Keysân’dan ve anlar ‘Ubeydullâh bin Abdullah’dan rivâyet eyledi, eyitmiş ki” (N, vr. 66a); “Muhammed bin ‘Ömer el-Vâkıdî İbn Ebî Zî’b’den ve ol İshâk bin Zeyd’den rivâyet idüp eyitdi ki” (N, vr. 82a); Bu bâbda esaḥḥ-ı aḳvâl Muhammed bin ‘Abdullâh Aḥmed bin Selmân’dan ve ol ‘Abdullâh bin Aḥmed bin Ḥanbel’den ve ol vâlidî Aḥmed bin Ḥanbel’den ve anlar mu‘temirden ve ol Ḥumeyde’den bi-ḫarîki’t-taḥdîs rivâyet idüp didügidir ki” (N, vr. 83a).

Yazıldığı dönemden sonra büyük revaç gören *el-İstî'âb*'a başta İbn Abdülber'in talebesi Ebû Ali el-Gassânî (ö. 498/1105) olmak üzere İbn Fethûn Muhammed b. Halef (ö. 520/1126)¹², Ruşâtî (ö. 542/1147) ve Ebu'l-Velid İbnü'd-Debbâğ (ö. 546/1151) gibi müelliflerin zeyiller kaleme aldığı belirtilmişse de bunlardan bazılarında ulaşılabilir değildir. Bundan başka eser üzerine yazılan haşiyeler ve yapılan ihtisarlarla diğer dillere tercümeleri de bulunmaktadır. Bugün bile sahâbe biyografisi konusunda yapılan çalışmalarda *el-İstî'âb*'a atıflar yapılması, eserin değerinin eksilmeden devam ettiğini göstermektedir.

2. EL-İSTİ'ÂB Fİ MA'RİFETİ'L-ASHÂB TERCÜMESİ

İbn Abdülber'in *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*'ının Türkçe'ye ilk tercümesi, bugünkü bilgilerimiz ışığında, Sultan I. Ahmed'in imamlığı vazifesinde de bulunmuş Mustafa Sâfi Efendi tarafından yapılmak istenmiştir. Babasının ismi İbrahim olan Mustafa Sâfi, Makedonya'nın Kesriye kasabasına bağlı Hürpişte nahiyesinde dünyaya gelmiştir. Sultan I. Ahmed tarafından ve Hafız Ahmed Paşa vasıtası ile kendisinden *Celâl ü Cemâl* adlı Farsça bir mesnevinin Türkçe'ye tercüme edilmesi

¹⁰ Ali Yardım, “İstî'âb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/314-315.

¹¹ Yardım, “İstî'âb”, 23/315.

¹² İbn Fethûn'un zeylinin ismi *el-İstilsâk 'ale'l-İstî'âb* dır.

istenmiştir. Daha sonra bu tercüme vesilesiyle padişah imamlığına getirilmiş ve “imam-ı sultanî” olarak şöhret bulmuştur. Telif ve tercüme birçok eser kaleme alan Sâfi Efendi'nin *Kitâbü'l-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb Tercemesi*'nden başka bilinen eserleri şunlardır: *Zübdetü'l-tevârih*, *Terceme-i Celâl ü Cemâl*, *Vesiletü'l-vüsûl ilâ mahabbeti'r-Resûl*, *Mir'atu's-Safâ fi Hilyeti'n-Nebiyi'l-Mustafâ* ve *Cihad-nâme*. 1025/1616 yılında vefat eden Mustafa Sâfi Efendi, *İstî'âb* tercümesini ömrü vefa etmediği için hitama erdirememiştir.¹³

Mustafa Sâfi'nin ardından Osmanlı devrinin meşhur ailelerinden Taşköprülüler'e mensup olan Taşköprizâde Kemaleddin Mehmed Efendi (ö. 1030/1621) tercümeyle devam ettirmek istemiştir. 960/1553 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Kemâleddin Efendi, *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye* sahibi babası Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin sayesinde Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, Şeyh Hâfız Ahmed Buhârî ve Aziz Mahmud Hüdâyî gibi dönemin meşhur âlimlerinden ders almış ve müderrislik kadılık ve kazaskerlik gibi önemli vazifelerde bulunmuştur. Hadis, tefsir, fıkıh, tarih, biyografi ve edebiyat alanlarında telif ve tercüme eserlerinden bilinenleri şunlardır: *Sûre-i Kehf Tefsirine Hâşiye*, *Tabakâtu'l-Fukahâ*, *Kaside-i Bür'e Tahmisi*, *Tarih-i Kaht-ı Mısır Tercümesi*, *Şeh-nâme*, *er-Risaletü'l-Âliyye fi'l-Ehâdisi'n-Nebeviyye Tercümesi*, *Mevzû'âtü'l-Ulûm*, *Uddetü'Ashâbi'l-Bidâyeti ve'n-Nihâye*.¹⁴ Bu eserlerden başka Mustafa Sâfi'nin kaldığı yerden *İstî'âb* tercümesini tamamlamak istemişse de Sultan I. Ahmed'in vefatı, bu meşakkatli işin tekrar akamete uğramasına sebep olmuştur. Her ne kadar elimizde yarım kalmış ve tamamlanamamış bir eser bulunsa da Osmanlı Türkçesinde yapılan nadir sahâbe tabakatı denemelerinden olduğu için önemlidir. Nitekim eksik hâliyle dahi aşağıda nüsha incelemesinde daha detaylı görüleceği üzere oldukça hacimli bir eserle karşı karşıya olduğumuzu ifade etmek gerekir.

¹³ Mustafa Sâfi Efendi ile ilgili daha fazla bilgi için bk. Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmîleti's-Şakâ'ik*, haz. Suat Donuk (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/1502; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz - İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınları, 1975), 3/134; İbrahim Hakkı Çuhadar, *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü'l-Tevârih'i* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003), 1/19-23; Bekir Kütükoğlu, “Sâfi Mustafa Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35/471-472; Ömer Gök, “Zübdetü'l-Tevârih Müellifi Mustafa Sâfi'nin Bir Başka Eseri: *Tercüme-i Celâl ü Cemâl*”, *Erdem* 76 (Haziran 2019), 91-93.

¹⁴ Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi ile ilgili daha fazla bilgi için bk. Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmîleti's-Şakâ'ik*, 2/1606-1609; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/455-456; Mehmet İpşirli, “Taşköprizâde Kemâleddin Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/152-154; Süleyman Taş, “Taşköprizâde Kemâleddin Efendi ve ‘Udde Kitabı’”, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Eylül 2020), 5-10.

Bugüne kadar *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercemesi* üzerine yapılmış herhangi bir çalışma ya da yayın tespit edilememiştir. Eserin tespit edilebilen yazma nüshaları, Nuruosmaniye Kütüphanesi Nu: 723 ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nu: 1549 ve 3217'de bulunmaktadır. Bu nüshalardan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 3217 numarada bulunan nüsha diğer iki nüshaya göre daha eksiktir. Bu makalede istinsah tarihi daha eski olması hasebiyle Nuruosmaniye nüshası üzerinden birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2.1. Nuruosmaniye 723 Numaradaki *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi*

el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi, mukaddime ve 756 sahâbenin hayatının konu edildiği biyografi kısmından oluşmaktadır. Mukaddime kısmında İbn Abdülber'in üzerinde durduğu sahâbe kavramı ve kimlere sahâbe denileceği gibi hususlar ile Hz. Peygamber'in hayatının anlatıldığı kısımlar tercümede çok kısa tutulmuştur. Zaten Mustafa Sâfi tercümenin başında Hz. Peygamber'in siretini kısa tutacağını “ayrıca İstîâb'daki isnadları hafzedeceğini, farklı tarihlerle gelen bir haberin ecma' ve erfa'olanını tercih edip geri kalanını terk ettiğini belirtmiştir”.¹⁵ Sâfi Efendi, bu kısımların daha önce Saîd Kâzerûnî isimli bir müellif tarafından yapılan tercümesinden söz etmiş, kendisinin de onun söylediklerini özetlediğini belirtmiştir (N, vr. 2b-3a). Yazma nüshada ismi *fî Mevlidi'n-Nebîyyi'l-Mustafâ* olarak zikredilen eser *Terceme-i Mevlid-i Mustafâ, Siyer-i 'Afîf veya Siyer-i Kazerûnî* adlarıyla da bilinmekle birlikte 'Afîfüddîn b. Sa'îdüddîn Muhammed b. Mes'ûd el-Kazerûnî'nin (ö. 766/1364-65) babası Sa'îdüddîn Muhammed b. Mes'ûd el-Kazerûnî (ö. 758/1357) tarafından Arapça kaleme alınan *el-Müntekâ min-Siyeri'n-Nebî el-Mustafâ*'nın Farsça tercümesidir.¹⁶ Mustafa Sâfi ve Taşköprizâde'nin tercümelerine esas aldıkları kaynak, bu Farsça eser olmuştur.

2.1.1. Nüsha Tavsifi

Nuruosmaniye Kütüphanesi 723 numarada kayıtlı el yazması nüsha, toplam 262 varaktan müteşekkildir. Bunlardan 209 varak Mustafa Sâfi; 53 varak Taşköprizâde'nin tercümesidir. Eserin 1b'sinde ve 210b'sinde bulunan iki ser-levha da tezhipli ve çiçek motifli işlemelidir. Mihrabiyele

¹⁵ Mustafa Celil Altuntaş, *Osmanlı Döneminde Hadis İlmî* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 394-395.

¹⁶ Mitat Çekici, “Edebi Bir Tür Olarak Mevlid ve Farsça Mevlid Müellifi Nureddin Muhammed Kazerûnî”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 7/1 (Mart 2020), 363; Hasan Gültekin, *Nâbî – Zeyl-i Siyer-i Nebvî* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2021), 8.

ise yazısızdır. Metinde kullanılan mürekkebin rengi siyahtır ancak başlık ve söz başlarında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Metnin ilk 70 varaklık kısmında şahıs isimleri ve söz başlarının geçtiği tahmin edilen yerler boş bırakılmıştır. Ayrıca müstensihin yer yer “sah” kaydı düştüğü görülmüştür. Yazma nüshanın diğer belli başlı özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Cilt Özellikleri	Bitki motifli şemseli, salbekli, vişne çürüğü renkli, sırtı kahverengi deri, miklebi kopuk, şirazeli, kapak içi taraklı ebrulu.
Ölçüleri	340x229-260x135 mm.
Yaprak Sayısı	209+53 yk.
Satır Sayısı	23.
Sütun Sayısı	1
Yazı	Nesih (Harekeli).
Kâğıt	Nuhudi renkli, az aharlı, orta kalınlıkta filigransız.
Telif/Tercüme Tarihi	-
Mütercimleri	Mustafa Sâfi ve Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed
Baş	Hamd u şenâ-yı bî-intihâ ol cezilü'n-ni' amâ ve 'azîmü'l-'aâ müfîzu'l-âlâ celle şânehu ve te'âlâ ve tevâtir berrehu ve tevâlî cenâb-ı ulûhiyyet kıbâbına maşşûşdur ki... (1b)
Son	Bu maqâmda dahî kelâm-ı İbn Ferhûn tamâm olmuşdur. Min Allâhi't-tevfîk ve'l-ilhâm ve's-şâlatu ve's-selâmu 'alâ seyyidi'l-enâm ve âlihi ve şâhbîhi'l-kirâm. (262b)

2.1.2. *el-İsf'ab fi Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi'*nden Birkaç Sahâbe Biyografisi Metni

Osmanlı döneminde yapılmış bir tercüme eserin diline ve üslubuna daha fazla hâkim olmak ve biyografi metinleri yazılırken hangi kıstasların (doğum tarihi ve yeri, ölüm tarihi ve yeri, hadisçiliği, Hz. Peygamber ile yakınlığı gibi konular) göz önünde bulundurulduğunu daha iyi görmek için birkaç sahâbe biyografisinin transkripsiyonlu metnini sunmak isabetli olacaktır. Metin transkribe edilirken o zamanki dil ve üslup özelliklerini yansıtabilmek için yazım ve imlaya herhangi bir müdahalede bulunulmamış, yalnızca okumayı kolaylaştırması açısından metinler paragraflara bölünmüştür. Burada sunulan iki mütercime ait üç biyografi metninde de görüldüğü üzere eserin dili dönemin ağır ve ağıdalı süslü nesir tarzından oldukça uzaktır. Her iki mütercimin de metnin anlaşılır olmasını murat ettiklerini ve bu yüzden hem dili sade ve yalın hem de ifadeleri kısa

tuttuklarını söyleyebiliriz.

Eserde iki mütercimim imzası olması hasebiyle aşağıda ikisinden de örnekler sunulmuştur. Biyografi metinlerinde geçen hadisler, mütercimler tarafından Arapça yazılmış, hemen ardından manaları verilmiştir. Bu yüzden ayrıca izaha ihtiyaç kalmamıştır.¹⁷ Mustafa Sâfi'nin kaleme aldığı "Üsâme bin Zeyd" ve "Enes bin Mâlik" ile Taşkoprîzâde'nin kaleme aldığı "Huzeyme bin Şâbit" biyografisinin çeviri yazısı aşağıdaki şekildedir.

2.1.2.1. Üsâme bin Zeyd (N, 65a-66b)

Üsâme bin Zeyd bin Hârişe bin Serâhîl bin Ka' b bin 'Abdu'l-'uzzâ el-Kelbî rağıyallâhu 'anh. Şâhibü'l-İstî'âb eyitdi ki: "Taḥḳîken biz Üsâme'niñ nesebini babası Zeyd bin Hârişe'nin zıkrı maḥallinde beyân idüp ve babası Zeyd ibn Hârişe'ye 'ârız u lâhiḳ olan esîrligi ve soñra Rasûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥazretine naḳl idüp ol ḥazretiñ 'abd-i memlûki ma'nâsına mevlâsı olup velâsı ol ḥazrete naḳl itdügüni ol maḥalde zıkr ü îzâḥ eyledik. Ḥazret-i Üsâme Ebû Zeyd ve bir ḳavld e Ebû Muḥammed diyü künyet olunur ve anlara el-ḥibbe bin el-ḥibbe denilür. Ya'nî sevgülü oğlu sevgülü demek olur. İbn İshâḳ anlara Üsâme bin Zeyd bin Hârişe bin Şerḥîl dimiş ammâ sâ'ir 'ulemâ-i ensâb aña muḥâlefet idüp İbn Şerâhîl dimişlerdir. Üsâme'niñ anası Ümmü Eymen'dir ki ismi Bereke olup Rasûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥazretiniñ babaları 'Abdullâh bin 'Abdu'l-muḥtalib'den irşile intikâl itmiş memlûkesi ve ol ḥazretiñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem vâlideleri Âmine'niñ vefâtından soñra anlarıñ zamân-ı şabâsında aḥvâlin ta' aḳḳud ider ve görüp gözedir ḥâzinası idi.

Rasûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥazretiniñ vefâtı gününde Üsâme'niñ sinn ü sâ-i 'ömrinde iḥtilâf olunmuş. Bir ḳavld e yigirmi yıl ve bir ḳavld e on ḫokuz ve bir ḳavld e on sekiz yıl idi. Ḥazret-i Nebî'niñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem vefâtından soñra Medîne ḥavâlisinde vâki' olan Vâdiü'l-Ḳurâ'da sâkin olup ve ba' dehu Medîne'ye rücû' idüp Mu'âviye ḥilâfetiniñ evâḫirinde Cerf nâm maḥalde vefât eyledi. İbn Sa'd kendü senedi ile 'Urve binü'z-Zübeyr'den ve ol babası Zübeyr bin 'Avvâm'dan rivâyet ile zıkr itmişdir ki: "Ḥazret-i Nebî şallallâhu 'aleyhi ve sellem Üsâme bin Zeyd'e intizâr sebebi ile yevm-i 'arefede Cebel-i 'Arafât'dan ifâza ya'nî sür'atile inüp Minâ tarafına aḳup gitmegi te'ḥîr eyledi ya'nî Ḥazret-i Üsâme 'Arafât'a gelmege bir mâni' sebebi ile eglenüp geç ḳalmağın vuḳûf-ı 'Arafât'dan maḥrûm olmasun diyü ol ḥazret muntazır olup ol gelince ifâza eylemedi". Râvi eydir: "Bundan soñra ḥuzẓâr-ı 'Arafât âyâ intizâr kimedir diyü tevaḳḳufda iken gördiler ki bir ḡulâm-ı esved-i eḫḫas geldi ya'nî burnı yaşşı bir siyâh-çerde ḡulâm geldi ki ol Üsâme bin Zeyd idi. Pes bu maḥalde

¹⁷ Hadislerle ilgili bk. Komisyon, *Hadislerle İslâm* (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019).

ehl-i Yemen eyitdiler ki: “Ne ‘aceb biz bunuñ için mi maħbûs olduk”. Pes ehl-i Yemen bu küstâhlık sebebi ile şöñradan kâfir oldılar. Yezîd bin Hârûn eyitdi: “Kâfir oldukları Ebû Bekir-i Şiddîk’ın ħilâfeti zamânında mürted olduklarıdır”.

Ĥazret-i ‘Ömer bin el-Ĥaĥĥâb ħilâfeti zamânında Üsâme bin Zeyd’e beş biñ dirhem taĥdîr ü ta‘yîn idüp kendü oĝlı ‘Abdullâh bin ‘Ömer’e iki biñ taĥdîr eyledi. Pes ibn ‘Ömer eyitdi: “Üsâme bin Zeyd’i benim üzerime tafzîl itdiñ ĥâlbuki ĝazâlardan ben ĥâzır olduğum meşâhide ol ĥâzır olmadı”. Ĥazret-i ‘Ömer eyitdi: “Yâ ‘Abdullâh taĥķîken Üsâme Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ĥazretine senden ve babası babañdan aħabb idi”. Şâhibü’l-kitâb kendü senedi ile Sâlim bin ‘Abdullâh’dan ve Sâlim babası ‘Abdullâh ‘Ömer’den rivâyet ider ki: “Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki: “احب الناس الي اسامة بن زيد ما حاشا فاطمه ولا غيرها” ya‘nî cümle-i nâsın baña ziyâde sevgülüsi Üsâme bin Zeyd’dir, Fâtîma-i Zehrâ’dan mâ‘adâ daĥı ĝayrı degil. Ya‘nî Üsâme’den aħabb Fâtîma’dır. Andan ĝayrı Üsâme’den aħabbı yoĥdur”.

Kezâlik sened-i âħar ile ‘Urve bin ez-Zübeyr’den ve ‘Urve atası Zübeyr’den rivâyet ider ki: “Taĥķîken Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “ان اسامة بن زيد لاحب الناس الي” ya‘nî taĥķîken Zeyd bin Ĥârîse oĝlı Üsâme bî-şek cemî‘-i nâsdan baña sevgülüdür”. Râvî eydür ki yâĥûd “ان احب الناس الي” didi ya‘nî ĥalkın baña aħabbı olan aħbâbandır dimek olur. Ĥafî degildir ki rivâyet-i ûlâ üzere ki “ان اسامة بن زيد احب الناس الي” rivâyetidir. Üsâme şerîk ü mu‘âdilsüz ol ĥazrete aħabb olmaĥ ve rivâyet-i şâniyye üzere ki *min aħabbi ‘n-nâsi âliyyedir*. Aħabb olmada daĥı şerîkleri olup Üsâme anlardan ba‘z olmaĥ fehmi olunur ve Allâhu a‘lem ba‘dehu buyurdi ki: “و انا ارجو ان يكون من صالحكم فاسو صوابه خيرا” ya‘nî ben recâ iderem ki Üsâme siziñ şâlihlerüñüzden ola, pes imdi siz aña te‘âhüd idüp aña îşâl-i ĥayr için ahd-i vaşiyet itmege teveccüh eyleñ.

Muħammed bin İshâķ Şâlih bin Keysân’dan ve anlar ‘Ubeydullâh bin Abdullah’dan rivâyet eyledi, eyitmiş ki: “Üsâme bin Zeyd’i gördüm ki Ĥazret-i Nebî’nin şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ĥabri-i şerîfi ĥatında namâz kılar idi. Ol eşnâda Mervân ki vâlî-i Medîne idi bir cenâze namâzına da‘vet olundu. Pes namâzın kıilup rücû‘ eyledi ĥalbuki Üsâme ĥücre-i şerîfe-i Nebevîyye ĥapısı önünde henüz namâz kılardı. Pes Mervân Ĥazret-i Üsâme’ye eziyyete başlayup maĥsûduñ kendü maĥâmuñı riyyâen göstermek idi. Uşda ĥâlünü bilüp maĥâmuñı bildiñ. Allâh seni şöyle itsün böyle itsün diyü ĥavl-i ĥabîĥ söyledi ve dönüp gitdi. Bu maħalde Üsâme dönüp eyitdi: “Baña izâ eylediñ ve sen bir fâĥiş-i mütefaĥĥiş olup ĥavl-i ĥabîĥi söylersin ve ben Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ĥazretini işitdim, söyler idi: “ان الله يبغض الفاحش المتفحش” ya‘nî Allâhu Te‘âlâ keşîrü’l-fuĥş olan fâĥişe buĝ u ‘adâvet ider.

Şâhibü’l-İstî‘âb kendü senedi ile İbn Ĥaşrem’den rivâyet ider, eyitmiş

ki: “Ben Vekî‘a eyitdim ki: “Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretinden sonra vâkı‘ olan fitnelerden aşhâb-ı Rasûl‘den sâlim ü halâşım olmuş kimdir”, cevâb virdi ki: “Ammâ aşhâb-ı Nebî‘den Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem selâmet ile ma‘rûf olanlardan dört kimsedir. Biri Sa‘d bin Mâlik ve biri ‘Abdullâh bin ‘Ömer ve biri dağı Muhammed bin Mesleme ve birisi dağı Üsâme bin Zeyd‘dir ve bunlardan mâ-‘ adâsı ihtilât itmiş ve ol fitnelerden ba‘zı anlara işâbet itmişdir. Meşelâ Hazret-i ‘Osman‘ın rağıyallâhu ‘anh katli vağ‘ası ve vağ‘a-i Cemel gibi ve Mu‘âviye ile Hazret-i ‘Alî rağıyallâhu ‘anhumâ mâ-beyninde olan vağ‘âyî‘ gibi ki anlarda aşhâbdan bir niçeniñ huletası olmuşdur. Rağıyallâhu ‘anhum ecma‘în.

Yine Vekî‘ eyitdi: “Kezâlik tâbî‘înden dağı dört kimse ol fitnelere hâzır olmadılar. Biri Rebî‘ bin Haysem ve biri Mesrûk bin Ecda‘ ve biri Esved bin Yezîd ve dördüncü Ebû ‘Abdurrahman Sülemî‘dir”. Şâhibü‘l-kitâb eyitdi: “Ammâ Ebû ‘Abdurrahman Sülemî pes şahîh olan budur ki Harb-i Şıffîn‘de ‘Alî bin Ebî Tâlib ile bile idi ammâ Mesrûk pes İbrahim Nah‘î andan şöyle naql eyledi ki: “Hazret-i ‘Alî‘den tağallûf idüp Harb-i Şıffîn‘e hâzır olmaduğuna tevbe itmeyince vefât eylemedi. Fi‘l-hağika İmâm-ı ber-hağ olan ‘Alî bin Ebî Tâlib ile muğâlîfîn-i harbinde bile olup i‘ânet-i ‘ale‘l-hağ itmemek seyyi‘e olduğı ecilden ol seyyi‘eden istığfâr u inâbet itmişlerdir ve kezâlik ‘Abdullâh bin ‘Ömer‘den rivâyet-i şahîha ile rivâyet olunmuşdur ki: “Hazret-i ‘Alî ile rağıyallâhu ‘anhumâ bile olup fi‘e-i bâğıye ile ya‘nî İmâm-ı ber-hağ üzere hurûc ehl-i bağı ile muğâtele itdüğüne te‘essüf idüp peşimân olduğum gibi bir nesneye te‘essüf itmezem”.

Üsâme bin Zeyd rağıyallâhu ‘anh târih-i Hicret‘iñ elli sekiz ve bir kavilde elli tokuz senesinde Mu‘âviye‘niñ hilâfeti zamânında vefât itmişdir ve ba‘z-ı ehl-i târih elli dördüncü senede vefât eyledi didiler. Şâhibü‘l-kitâbü‘l-İstı‘âb eyitdi: “Bu kavil benim katımda eşahh-ı akvâldendir. İnşâ‘allâh Hazret-i Üsâme‘den Ebû ‘Osman Nehdî ve ‘Ubeydullâh ‘Abdullâh ve ‘ulemâdan bir cemâ‘at rivâyet itmişlerdir”.

2.1.2.2. Enes bin Mâlik (N, vr. 82a-83a).

Enes bin Mâlik bin Nađr bin Damdam bin Zeyd el-Enşârî el-Neccârî hâdimu Rasûlillâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem rağıyallâhu ‘anh. Bunlar Ebû Hamza dimekle künyete olunup ‘ammî olan Enes bin en-Nađr ismi ile tesmiye olunmuşdur. Vâlidesi Ümmü Selîm bint-i Melhân Enşâriyye‘dir. Enes Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazreti Medîne‘ye geldikde on yaşında ve bir kavilde sekiz yaşında idi.

Şâhibü‘l-kitâb kendü senedi ile Zührî‘den ve ol Enes bin Mâlik‘den rivâyet eyledi. Eyitmiş ki: “Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Medîne‘ye geldi ben on yaşında idim. Dağı vefât eyledi hâlâ ki yigirmi yaşında idim”. Muhammed bin ‘Abdullâh-i Enşârî babasından ve ol Enes

bin Mâlik'in bir memlûkünden rivâyet eyledi. Memlûk eyitdi ki: "Enes bin Mâlik'e su'âl eyledim ki Ğazve-i Bedr'de hâzır olduñ mı?" Cevâb virdi ki: "لَا أَمَّ لَكَ وَ آئِنَ غِبْتُ عَنْ بَدْرٍ". Ya' nî seniñ anañ ölmesün, ben Bedr Ğazası'ndan nîreye gidüp ğâ'ib oldum. Yine Muḥammed bin 'Abdullâh eyitdi ki: "Rasûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem Bedr'e teveccüh eyledüğü ģinde Enes bin Mâlik bile çıķdı. Hâlbuki ol ģazrete şallallâhu 'aleyhi ve sellem ģidmet ider bir ģulâm idi. Muḥammed bin 'Ömer el-Vâķıdı İbn Ebî Zî'b'den ve ol İshâķ bin Zeyd'den rivâyet idüp eyitdi ki: "Ben Enes bin Mâlik'i gördüm. Hâlbuki boynuñda bir dâğı var idi. Haccâc-ı Zâlim anı tezlil ü taḥķir için dâğlamış idi. Vefâtı zamânında ihtilâf olundu. Bir ķavilde hicretin toķsan bir senesinde vâķi' oldu ve bu ķavl İmâm Vâķıdı'nın bir ķavidir ve bir ķavilde toķsan iki senesinde ölmüşdir ve bir ķavilde dağı toķsan üç senesinde ve bu ķavl Hâlîfe bin Hayyât'ın ve ģayrının ķavidir. Hâlîfe bin Hayyât eyitdi ki: "Enes bin Mâlik toķsan üç târģinde vefât eyledi. Hâlbuki yüz üç yaşında idi ve bir ķavilde vefât itdüğü zamânda yüz on yaşında idi. Muḥammed bin Sa'd eyitdi: "Muḥammed bin 'Abdullâhi Enşârî'ye su'âl eyledim ki: "Enes bin Mâlik vefât itdüğünde kaç yaşında idi". Cevâb virdi ki: "Yüz yedi yaşında idi". Bir ķavilde dağı Enes vefât itdikde toķsanla yüz yaş mâ-beyninde idi. Ebû el-Yekzân eyitdi: "Enes bin Mâlik'in namâzını Ķutn bin el-Müdrîk kıldı ve Hasan bin 'Osḡmân eyitdi: "Enes bin Mâlik toķsan bir târģinde Başra'dan iki fersaḡ yirde olan ķaşırında vefât idüp Taff nâm maḡalde defn olundu. Şâģibü'l-kitâb eyitdi: "Bu bâbda esaḡģ-ı aķvâl Muḥammed bin 'Abdullâh Aḡmed bin Selmân'dan ve ol 'Abdullâh bin Aḡmed bin Hânbel'den ve ol vâlidî Aḡmed bin Hânbel'den ve anlar Mu'temir'den ve ol Hımejde'den bi-târģi't-taḡdiş rivâyet idüp didügidir ki: "Enes bin Mâlik'in 'ömri yüz yıldan bir yıl eksik idi. Yine şâģibü'l-kitâb eyitdi: "Enes bin Mâlik aşģâbdan Başra'da vefât idenlerin âģiridir ve Rasûlallâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ģazretini görenlerden anlardan soñra Ebu't-Tufeyl'den ģayrı vefât itmiş kimseyi ben bilmezem".

Rivâyet olundu ki: "Enes bin Mâlik şulbi evlâdından ve evlâd-ı evlâdından yüz nefer kimseyi vefâtından evvel âģirete gönderdi ve bu keşret-i evlâdın sebebi öldür ki Raşûlallâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem aña du'â eyleyüp "اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ مَالًا وَ وِلْدًا وَ بَارِكْ لَهُ" demiş idi. Ya' nî yâ Allâh Enes bin Mâlik'i mâl ve evlâd ile merzûķ idüp aña bereket vir dimek olur. Enes bin Mâlik eyitdi: "Ol du'â şemeresi ile taḥķiķen ben tâ'ife-i enşârîñ mâl ve evlâd cihetinden ekşeriyem ve rivâyet olundu ki Enes bin Mâlik'in seksen veledi oldu ki yitmiş sekizi erkek ve ikisi kıız olup biriniñ ismi Hâfşa ve biriniñ künyeti Ümmü 'Amr idi.

2.1.2.3. Huzeyme bin Sâbit (N, 234b-235a)

Huzeyme bin Sâbit bin el-Fâķih bin Sa'lebe el-Haḡmî el-Enşârî ķabile-i Evs'den Benî Haḡmedendir. Haḡme feth-i ģâ ve sükün-ı tâ-i mühmeleyn

iledür. Zi's-şehâdeteyn ile ma' rûfdur ya' nî iki şehâdet şâhibi dimekdür. Ol sebebden ki Hâzret-i risâlet-penâh 'aleyhi mine's-selâm ezkâh ve ebhâh anuñ bir huşûşda şehâdetini yalnız kabûl buyurup iki racul şehâdeti hükminde kıldılar. Künyeti Ebû 'Umâre'dür.

Bedr'e ve andan sonra olan meşâhide hâzır olmuştur. Yevm-i fethe Hâtm-e'nin râyesi ya' nî 'alemi anuñ elinde idi. Yevm-i Şıffin'de Hâzret-i şîr-i Hudâ ve ibn-i 'amme-i nebî-i müctebâ 'Alî velî-i kerremallâhu Te'âlâ vechehu el-Behtî ile bile idi. Vaqtâ ki ol kâr-zârda Hâzret-i 'Ammâr şehd-i şehâdetden hissedâr oldu, Huzeyme dağı seyfini tecrid idüp gılâfından çıkardı ba' dehu muğâbelede olan 'asker-i Mu'âviye ile muğâtele eyledi. Tâ ki maqtûl olup şehîd-i maqbûl oldu. Şıffin vaq'ası otuz yedinci senede idi. Bu 'abd-i fakîr eydür: "Hâzret-i 'Ammâr vaq'asınıñ aşlı budur ki cenâb-ı Rasûl-i kerîm 'aleyhi ef'âlû eş-şalati ve't-teslîm bir gün 'Ammâr'a muhâbbetlerin izhâr buyurup "ويح عمار تقتله الفئة البغية" buyurdılar. Vayh lisân-ı 'Arabda kelime-i terahhumdur ya' nî yazuk ve hayf 'Ammâr'a ki anı bir 'asker-i bağı katl eylese gerekdür diyüp bu kelâm-ı şerîf cümle-i mu'cizâtdan olmuştur ki niçe yıldan sonra Hâzret-i 'Ammâr bu vechle Şıffin'de 'asker-i Mu'âviye elinden şehâdet ile dâhil-i huld-i berîn olmuştur. Hattâ ba' z-ı 'ulemâ-i dîn bu hadîş-i seyyide'l-mürselîn ile istidlâl idüp Hâzret-i 'Alî cânibi muhiğ olup Mu'âviye cânibi hilâfindadır diyü baş-ı mağâl eylemişlerdür. Zirâ Hâzret-i risâlet-penâh 'Ammâr'ı katl eyleyen 'askeri bağı diyü ta'yîn eylemişdür. Ve'l-ilm 'indallâhu Te'âlâ intehâ".

Şâhib-i kitâb eydür: "Muhammed bin 'Ammâre bin Huzeyme bin Sâbit'den birkaç vechle rivâyet olunmuştur ki ben anları Kitâbü'l-İstizkâr'da zikr itmişemdir. 'Ammâr'ın hadîşi tarîklerindeki Muhammed bin 'Ammâre eyitdi: "Benim ceddîm Huzeyme İmâm 'Alî ile Şıffin'de olup silâhını keff eylemekden ya' nî isti'mâlden men' eylemekden hâlî olmuş idi. Kezâlik yevm-i Cemel'de dağı ya' nî ehl-i İslâm ile muğâteleden imtinâ' iderdi. Vaktâ ki Şıffin'de Hâzret-i 'Ammâr maqtûl oldu, Huzeyme eyitdi: "Ben Rasûlallâh'dan işitdim. Dimişdür ki 'Ammâr'ı bir fi'e-i bâğıyye katl ider. Ba' dehu sell-i seyf idüp muğâteleye şürû' eyledi tâ ki maqtûl oldu"

SONUÇ

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed ve onun ashâbı üzerine muhtelif coğrafya ve zamanlarda birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de erken dönemde yazılmış kaynaklar arasında adı geçen *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*'dir. Endülüslü âlim İbn Abdülber tarafından telif edilen bu eserin Türkçe'de bilinen tek tercümesi, her ne kadar yarım kalmış olsa da 17. yüzyılda bir kısmı Mustafa Sâfi Efendi, bir kısmı da Taşköprizâde Kemâleddin Mehmed Efendi tarafından olmak üzere yapılan

tercümedir. Tercümenin şekli ve muhtelif yönleri üzerinde durulduğu ve sahâbe isimlerinin dizinlendiği bu makaleden elde edilen sonuçlardan en önemlisi *İstî'âb* tercümesinin muhtevasının ortaya konulması olmuştur. İçerisinde toplam 756 sahâbînin biyografisi bulunan yazma eser, dinî tabakat çalışmaları açısından faydalı olacaktır. Sahâbe biyografileri içerisinde hem en eski hem de en hacimli eserlerden biri olarak kabul edilen *İstî'âb*'ın kısmî de olsa bir tercümesinin elimizde olması, bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı ve kolaylık sağlayacaktır. *İstî'âb*'ın güncel bir tercümesi bugün için elimizde mevcut değildir. Bunun için her ne kadar Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ve yarım kalmış olsa bile bu eserin bir tercümesinin bulunması literatür açısından önem taşımaktadır. Nitekim biz eserden istifadeyi kolaylaştırmak adına eser içerisinde biyografisi bulunan tüm sahâbîlerin ismini *Ek*'te dizin hâlinde sunduk. Araştırmacılar bu dizinden hareketle biyografisini okumak istedikleri bir sahâbînin eserde bulunup bulunmadığını teyit edebilir, şayet var ise doğrudan yazma eserin ilgili sayfasına müracaat edebilir. Son olarak bu makale ile *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb Tercümesi*'nin ilk defa bu kadar ayrıntılı bir şekilde ele alındığını belirtmek isteriz. Çalışmamızın hem güncel *İstî'âb* tercümesi çalışmalarına hem de burada tanıtımı yapılan yazma nüshanın tam metninin ortaya konulması noktasında araştırmacılara önemli katkılar sunacağına inanmaktayız.

KAYNAKLAR

Altuntaş, Mustafa Celil. *Osmanlı Döneminde Hadis İlmî*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Apaydın, Harun. *İbn Abdilberr'in (ö. 463) Hadis Usulcülüğü (et-Temhid Çerçevesinde)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınları, 1975.

Câsim, Leys Suûd. "İbn Abdülber en-Nemerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/269-272. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.

Çuhadar, İbrahim Hakkı. *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü'l-Tevârih'i*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Çekici, Mitat. "Edebi Bir Tür Olarak Mevlid ve Farsça Mevlid Müellifi Nureddin Muhammed Kazerûnî". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 7/1 (Mart 2020), 355-373.

Gök, Ömer. "Zübdetü'l-Tevârih Müellifi Mustafa Sâfi'nin Bir Başka

Eseri: *Tercüme-i Celâl ü Cemâl*". *Erdem* 76 (Haziran 2019), 89-116.

Gültekin, Hasan. *Nâbî – Zeyl-i Siyer-i Nebevî*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2021.

İbn Abdülber el-Kurtubî. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. nşr. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvad ve eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *Vefâyâtü'l-'ayân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. nşr. İhsan Abbas. Beyrut: Daru Sâdır, [t.y.].

İpşirli, Mehmet. "Taşköprizâde Kemâleddin Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/152-154. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Kâtib Çelebi. *Keşfü'z-zünûn*. nşr. Şerefettin Yaltkaya ve Kilisli Rifat Bilge. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Komasyon. *Hadislerle İslâm*. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Kütükoğlu, Bekir. "Sâfi Mustafa Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/152-154. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Mustafa Sâfi. *Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi*. İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 723.

Mustafa Sâfi. *Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 1549.

Mustafa Sâfi. *Kitâbü'l-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 3217.

Nev'izâde Atâyî. *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik (2. Cilt)*. haz. Suat Donuk. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.

Öztoprak, Mustafa. "Endülüs Hadisçiliğinde Kadıların Yeri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (Haziran 2013), 105-122.

Redhouse, WJ. *Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Tartı, Nevzat. *İbn Abdi'l-Berr ve et-Temhid'indeki Şerh Metodu*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Taş, Süleyman. “Taşköprizâde Kemâleddin Efendi ve ‘Udde Kitabı”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Eylül 2020), 1-18.

Yardım, Ali. “el-İstîâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/314-315. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Yıldız, Rifat. İbn Abdülber ve Fıkhî Kişiliği. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Zengin, Nur. *Endülüslü Fakih İbn Abdilberr en-Nemerî ve el-Kâfi fi'l-Fıkh İsimli Muhtasarı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

EK:
el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb Tercümesi'nde Yer Alan
Sahâbî İsimleri Dizini

BÂBLAR	SAHÂBE İSİMLERİ	VR. NU
BÂB-I HARFÜ'L-ELİF		
Bâb-1 Ebî	1. Ebî b. Ka' b b. Qays b. 'Ubeyd el-Enşârî	56b
	2. Ebî b. Mu'âz b. Enes en-Neccârî	59b
	3. Ebî b. 'Umâre el-Enşârî	59b
	4. Ebî b. Mâlik el-Cüreşî	59b
Bâb-1 Ebân	5. Ebân b. Sa'îd el-Qureşî el-Emevî	60a
	6. Ebân el-Muğâribî	62a
Bâb-1 İbrâhîm	7. İbrâhîm et-Tâ'îfî	62a
	8. İbrâhîm b. 'İbâd el-Enşârî el-Hârîşî	62a
Bâb-1 Aḫmer	9. Aḫmer b. Ceziyy es-Sedûsî	62b
	10. Aḫmer b. 'Ubeyb	62b
	11. Aḫmer b. Süleym	62b
Bâb-1 Eḫram	12. Eḫram	63a
	13. Eḫram el-Esedî	63a
Bâb-1 Edra'	14. Edra' Ebu'l-Ca'd ed-Damrî	63a
	15. Edra' el-Eslemî	63a
Bâb-1 Ezher	16. Ezher b. 'Abdi 'Avf el-Qureşî	63a
	17. Ezher b. Menḫar	64b
	18. Ezher b. Qays	65a
	19. Ezher b. Ḥumeyza	65a
Bâb-1 Üsâme	20. Üsâme b. Zeyd b. Hârîşe el-Kelbî	65a
	21. Üsâme b. 'Umeyr el-Hüzeli	66b
	22. Üsâme b. Şerîk ez-Zübyânî eş-Şa'lebî	67a
	23. Üsâme b. Aḫdarî eş-Şaḫarî	67a
Bâb-1 Esed	24. Üsâme b. Ḥuzeym	67a
	25. Esed b. Aḫî Ḥadîce r.a. el-Qureşî el-Esedî	67a
	26. Esed b. 'Ubeyd el-Qurazî	67a
	27. Esed b. Kürz b. 'Amir el-Quşeyrî	67b
Bâb-1 Es'ad	28. Esed b. Hârîşe el-Kelbî	67b
	29. Es'ad b. Zürâre el-Ḥazrecî en-Neccârî	67b
	30. Es'ad b. Yezîd el-Enşârî ez-Zürayḫî	68b
	31. Es'ad b. Yerbû' el-Enşârî	68b
Bâb-1 Eslem	32. Es'ad b. Sehl b. Ḥanîf el-Enşârî	68b
	33. Eslem Mevlâ Rasulallâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem	69a
	34. Eslem el-Habeşiyü'l-Esved	70a
	35. Eslem b. 'Umeyre	71a

	36. Eslem b. Bücre el-Enşârî	71a
Bâb-1 Esla‘	37. Esla‘ b. Şerîk el-A‘ vecî et-Temîmî	71a
	38. Esla‘ b. el-Eska‘ el-A‘ râbî	71a
Bâb-1 Esmâ’	39. Esmâ’ b. Hârişe el-Eslemî	71b
	40. Esmâ’ b. Rabbân el-Cermî	71b
Bâb-1 Esved	41. Esved b. ‘Avf el-Ğureşî ez-Zührî	72a
	42. Esved b. Nevfel b. Hıveylid	72a
	43. Esved b. Ebi’l-Bahterî el-Ğureşî el-Esedî	72a
	44. Esved b. Halef el-Ğureşî ez-Zührî	72b
	45. Esved b. Serî‘ et-Temîmî	72b
	46. Esved b. Veheb	73a
	47. Esved b. Zeyd	73b
	48. Esved b. Şa‘lebe el-Yerbû‘	73b
	49. Esved b. Süfyân b. ‘Abdi’l-Esed	73b
	50. Esved b. Eşramu’l-Muhâribî	73b
	51. Esved b. ‘Abdillâh es-Sedûsî	73b
	52. Esved Vâlid-i ‘Amir b. Esved	73b
	53. Esved b. ‘İmrân el-Bekrî	74a
	54. Esved b. Yezîd b. Ğays en-Neħa‘î	74a
Bâb-1 Üseyd	55. Üseyd b. Hıdayr el-Enşârî el-Eşhelî	74a
	56. Üseyd b. Şa‘lebe el-Enşârî	75b
	57. Üseyd b. Yerbû‘ el-Enşârî es-Sâ‘idî	75b
	58. Üseyd b. Sâ‘ide el-Enşârî el-Hârişî	75b
	59. Üseyd b. Züheyr el-Enşârî el-Hârişî	75b
	60. Üseyd b. Sa‘ye	76a
Bâb-1 Esîd	61. Esîd b. Sa‘ye el-Ğarazî	76a
	62. Esîd b. Şafvân	77a
	63. Esîd b. Hârişe eş-Şekâfî	77a
Bâb-1 Üseyr	64. Üseyr b. ‘Urve el-Enşârî	77b
	65. Üseyr b. ‘Amr b. Câbir el-Muhâribî	78b
Bâb-1 Eġarr	66. Eġarr el-Müzenî	79a
	67. Eġarr el-Ğifârî	79a
Bâb-1 Eflah	68. Eflah b. Ebi’l-Ğays	79a
Bâb-1 Ekra‘	69. Akra‘ b. Hâbis b. ‘İkâl et-Temîmî	79a
	70. Akra‘ b. Şakî el-Kelbî	79b
	71. Akra‘ b. ‘Abdillâh el-Hımyerî	80a
Bâb-1 İmru‘u’l-Ğays	72. İmru‘u’l-Ğays b. ‘Âbis el-Kindî	80a
	73. İmru‘u’l-Ğays b. Esbaġ el-Kelbî	80b

Bab-1 Ümeyye	74. Ümeyye b. Ebî 'Ubeyde b. Hemmâm et-Temîmî el-Hanzalî	80b
	75. Ümeyye b. Huveylid eđ-Damrî	80b
	76. Ümeyye cedd-i 'Amr b. 'Osmân-ı Şekafî	81a
	77. Ümeyye b. Maḥşî el-Ḥuzâ'î	81a
	78. Ümeyye b. el-Eşker el-Cenda'î	81a
	79. Ümeyye b. Ḥâlid	81a
Bâb-1 Enes	80. Enes b. Kâtâde el-Enşârî	81b
	81. Enes b. Mu'âz el-Enşârî	81b
	82. Enes b. Nađr b. Đamđam el-Enşârî	81b
	83. Enes b. 'Atîk b. 'Amr el-Enşârî el-Eşhelî	82a
	84. Enes b. Mâlik b. Nađr b. Đamđam el-Enşârî	82a
	85. Enes b. Mâlik el-Kuşeyrî	83a
	86. Enes b. Đabu' b. 'Âmir	83a
	87. Enes b. Züheyr el-Hârişî el-Enşârî	83a
	88. Enes b. el-Hâriş	83a
	89. Enes b. Hezle	83b
Bab-1 Üneys	90. Enes b. Feđâle b. 'Adiyy el-Enşârî	83b
	91. Üneys b. Kâtâde b. Rabî'a el-Enşârî	83b
	92. Üneys b. Kâtâde el-Bâhilî	83b
	93. Üneys b. Cünâde el-Ġifârî	83b
	94. Üneys b. Merşed b. Ebî Merşed el-Ġifârî	84a
	95. Üneys b. eđ-Đahḥâk el-Eslemî	84b
Bâb-1 Üneyf	96. Üneys	84b
	97. Üneyf b. Vâ'ile	84b
Bâb-1 Evs	98. Üneyf b. Ḥabîb	84b
	99. Evs b. Şâbit b. el-Münzir el-Enşârî	84b
	100. Evs b. Ḥavlî b. 'Abdillâh el-Enşârî el-Ḥazrecî	84b
	101. Evs b. Şâmit b. Kays el-Enşârî	85a
	102. Evs b. Erĸam b. Zeyd b. el-Kays el-Enşârî	85a
	103. Evs b. Ḥubeyb el-Enşârî	85b
	104. Evs b. el-Fâkihe el-Enşârî	85b
	105. Evs b. Ḥadeşân en-Naşrî	85b
	106. Evs b. Beşir	85b
	107. Evs b. Şürahbîl	85b
	108. Evs b. Evs eş-Şekafî	85b
109. Evs b. Ḥuzeyfe eş-Şekafî	86a	
110. Evs b. 'A'iz	86a	

	111.Evs b. ‘Avf eş-Şekâfî	86a
	112.Evs b. Mi‘yer el-Ḳuraşî el-Cumaḥî	86a
	113.Evs b. Sem‘ân Ebû ‘Abdillâh	86b
	114.Evs b. Ḳayzî b. ‘Amr el-Enşârî	86b
	115.Evs b. ‘Abdillâh b. Ḥucr el-Eslemî	86b
Bâb-1 Evfâ	116.Evfâ b. Mevle et-Temîmî	87a
	117.Evfâ b. ‘Urfuṭa	87a
Bâb-1 Ehbân	118.Ühbân b. Evs el-Eslemî	87a
	119.Ühbân b. Şayfî el-Ġifârî	87b
	120.Ühbân b. Uḥut Ebî Zerr	88a
Bâb-1 Eymen	121.Eymen b. ‘Ubeyd el-Ḥabeşî	88a
	122.Eymen b. Ḥureym el-Esedî	88a
Bâb-1 İyâs	123.İyâs b. el-Bekîr	89a
	124.İyâs b. Mu‘âz	89a
	125.İyâs b. Vedaḳa el-Enşârî	90a
	126.İyâs b. ‘Adiyy el-Enşârî en-Neccârî	90a
	127.İyâs b. Evs	90a
	128.İyâs b. ‘Abd el-Müzenî	90a
	129.İyâs b. ‘Abd el-Fihri	90a
	130.İyâs b. ‘Abdillâh ed-Devsî	90a
	131.İyâs b. Şa‘lebe el-Ḥârişî el-Enşârî	90b
Bâbü'l-Efrâd (Ya‘nî bu bâb ismi ile müfred olup iştirâki olmayan aşâb beyânı bâbıdır.)	132.Ebyaḳ b. Ḥammâl el-Me‘âribî	90b
	133.Ebî'l-Laḥm el-Ġifârî	91a
	134.Aḥnef b. Ḳays es-Sa‘dî et-Temîmî	91a
	135.Uḥayḫa b. Ümeyye b. Ḥalef	92b
	136.Edyem et-Taḡlebî	92b
	137.Üzeyne el-‘Abdî	93a
	138.Erbed b. Ḥumeyr	93a
	139.Erḳam b. Ebî'l-Erḳam	93a
	140.Üseyr b. ‘Amr el-Enşârî	94a
	141.Esmer b. Muḳarris et-Ṭâ‘î	94a
	142.Eşecc ‘Abdî'l-Ḳays	94b
	143.Eş‘aş b. Ḳays el-Kindî	94b
	144.Eşyem ed-Dıbâbî	96a
	145.Aşram eş-Şakarî	96a
	146.Uşeyl el-Hüzelî	96a
	147.A‘şâ benî Mâzin	96a
	148.A‘yen b. Ḍubey‘a et-Temîmî	96b
	149.Eftas	96b

	150. Akram b. Zeyd el-Ḥuzâ'î	96b
	151. Ak'as b. Mesleme	96b
	152. Ektek b. Şemmâḥ	97a
	153. Ekşem b. Cevn el-Ḥuzâ'î	97a
	154. Enceşe	98a
	155. Enese	98a
	156. Avsaḥ b. 'Amr el-Becelî	98b
	157. İyâd Ebû's-Samaḥ	98b
	158. İmâ' b. Raḥaḍa el-Ġifârî	98b
BÂB-I ḤARFÜ'L-BÂ		
Bâb-1 Büceyr	159. Büceyr b. Ebî Büceyr	99a
	160. Büceyr b. Becre eṭ-Ṭâ'î	99a
	161. Büceyr b. Evs b. Ḥârişe eṭ-Ṭâ'î	99a
	162. Büceyr b. Züheyr b. Ebî Sülmâ	99a
	163. Büceyr b. 'Abdillâh	99b
Bâb-1 Büdeyl	164. Büdeyl b. Verḳa' b. 'Abdi'l-'uzzâ el-Ḥuzâ'î	99b
	165. Büdeyl	99b
	166. Büdeyl b. Ümmü Aşram	100a
Bâb-1 Berâ'	167. Berâ' b. Ma'rûr b. Şaḥr el-Enşârî el-Ḥazrecî	100a
	168. Berâ' b. Evs b. Ḥâlid en-Neccâr	100b
	169. Berâ' b. Mâlik b. Naḍr el-Enşârî	100b
	170. Berâ' b. 'Âzib b. el-Ḥâriş el-Enşârî	101b
Bâb-1 Büsr	171. Büsr b. Ertât b. Ebî Ertât el-Ḳureşî	102b
	172. Büsr b. Süfyân b. 'Amr el-Ḥuzâ'î	106b
	173. Büsr es-Sülemî	106b
	174. Büsr b. Cehḥâş el-Ḳureşî	106b
Bâb-1 Bişr	175. Bişr b. Berâ' el-Enşârî el-Ḥazrecî	106b
	176. Bişr b. Ḥâriş b. Ḳays el-Ḳureşî	107b
	177. Bişr b. 'Abdillâh el-Enşârî	107b
	178. Bişr b. 'Abd	107b
	179. Bişr b. Süḥaym el-Ġifârî	108a
	180. Bişr b. Mu'âviye el-Kilâbî	108a
	181. Bişr b. 'İşmet el-Müzenî	108a
	182. Bişr el-Ġanevî	108a
	183. Bişr eş-Şekafî	108b
	184. Bişr es-Sülemî	108b
	185. Bişr b. el-Ḥâriş	108b
	186. Bişr b. Cehḥâş	108b

	187.Biştir b. Kudâme eđ-Dıbâbî	108b
	188.Biştir b. ‘ Akrebe el-Cühenî	108b
	189.Biştir b. ‘ Aşım eş-Şekafî	108b
Bâb-ı Beşîr	190.Beşîr b. Sa‘d b. el-Enşârî el-Ĥazrecî	109a
	191.Beşîr b. ‘ Anbes el-Enşârî ez-Zaferî	109b
	192.Beşîr b. ‘ Abdî’l-Münzir Ebû Lübâbe el-Enşârî	109b
	193.Beşîr b. Ĥaşâşiye es-Sedûsî	109b
	194.Beşîr b. Ĥâriş	109b
	195.Beşîr b. Ma‘bed es-Sülemî	109b
	196.Beşîr b. Ebî Zeyd el-Enşârî	110a
	197.Beşîr b. ‘ Amr b. Miĥşan el-Enşârî	110a
	198.Beşîr b. ‘ Abdillâh el-Enşârî	110a
	199.Beşîr el-Ġifârî	110a
	200.Beşîr b. ‘ Akrebe el-Cühenî	110b
	201.Beşîr b. ‘ Amr	110b
	202.Beşîr es-Sülemî	110b
	203.Beşîr b. Enes el-Enşârî	111a
	204.Beşîr b. Câbir	111a
	205.Beşîr b. Ebî Mes‘ûd el-Enşârî	111a
	206.Beşîr b. Yezîd eđ-Đab‘î	111a
207.Beşîr el-Ĥârişi	111b	
Bâb-ı Bekr	208.Bekr b. Ümeyye eđ-Đamrî	111b
	209.Bekr b. Mübeşşir	111b
Bâb-ı Bilâl	210.Bilâl b. Rebâĥ	111b
	211.Bilâl b. Mâlik el-Müzenî	114a
	212.Bilâl b. el-Ĥâriş el-Müzenî	114a
	213.Bilâl	114a
Bâbü’l-Efrâd	214.Bâĥûm er-Rûmî	114a
	215.Bicâd	114a
	216.Becrâ b. ‘ Âmir	114b
	217.Beĥĥâş b. Şa‘lebe el-Belevî	114b
	218.Buĥur b. Đuba‘er-Ru‘aynî	115a
	219.Berr b. ‘ Abdillâh	115a
	220.Büreyde el-Eslemî	115b
	221.Besbes b. ‘ Amr b. Şa‘lebe el-Enşârî	116b
	222.Büşeyr es-Sülemî	116b
	223.Başra b. Ebî Başra el-Ġifârî	116b
	224.Bünne el-Cühenî	117b

	225. Behz	118a
	226. Büheyr b. el-Heysem el-Hârişî el-Enşârî	118a
	227. Büheys b. es-Sülemî et-Temîmî	118a
	228. Beyrah b. Esed et-Tâhî	
BÂB-I HÂRFÜ'Ŧ-TE		
Bâb-1 Temîm	229. Temîm b. Ye'âr el-Enşârî el-Hazrecî	118a
	230. Temîm b. Nüsr el-Enşârî el-Hazrecî	118a
	231. Temîm b. el-Hâriş el-Kureşî es-Sehmî	118a
	232. Temîm el-Enşârî	118b
	233. Temîm ed-Dârî	118b
	234. Temîm Mevlâ Hîrâş b. eş-Şamme	119a
	235. Temîm b. Üseyd	119a
	236. Temîm el-Mâzinî el-Enşârî	119a
	237. Temîm b. Hucr Ebû Evs el-Eslemî	119b
Bâbü'l- Efrâd	238. Temmâm b. 'Abbâs b. 'Abdu'l-Muṭṭalib	119b
	239. Tilb b. Şa'lebe et-Temîmî	120b
BÂB-I HÂRFÜ'Ş-ŞE		
Bâb-1 Şâbit	240. Şâbit b. Ceza'	120b
	241. Şâbit b. Hezzâl b. 'Amr el-Enşârî	120b
	242. Şâbit b. 'Amr b. Zeyd en-Neccâr	120b
	243. Şâbit b. Hâlîd	120b
	244. Şâbit b. Hânsâ el-Enşârî	121a
	245. Şâbit b. Akram el-Belevî el-Enşârî	121a
	246. Şâbit b. Şuheyb el-Enşârî es-Sâ'idî	121a
	247. Şâbit b. Zeyd el-Eşhelî el-Enşârî	121a
	248. Şâbit b. Kays el-Hazrecî	121a
	249. Şâbit b. ed-Dahdâh	123a
	250. Şâbit b. Rebî'	123b
	251. Şâbit b. Nu'mân el-Enşârî ez-Zaferî	123b
	252. Şâbit b. Vakş el-Eşhelî el-Enşârî	123b
	253. Şâbit b. 'Ubeyd el-Enşârî	123b
	254. Şâbit b. Dahhâk el-Enşârî el-Hazrecî	123b
	255. Şâbit b. Dahhâk el-Eşhelî	124a
	256. Şâbit b. Şâmit el-Enşârî el-Eşhelî	124a
	257. Şâbit b. Vedî'a	124a
	258. Şâbit b. Kays el-Enşârî ez-Zaferî	124a
	259. Şâbit b. Rufeyi' el-Enşârî	124b
	260. Şâbit b. Mes'ûd	124b
261. Şâbit b. Vâsile	124b	

	262.Şâbit b. Nu‘mân el-Enşârî ez-Zaferî	124b
	263.Şâbit b. Hâriş el-Enşârî	124b
Bâb-1 Şa‘lebe	264.Şa‘lebe b. ‘Aneme el-Enşârî	124b
	265.Şa‘lebe b. Sa‘d b. Mâlik el-Enşârî es-Sâ‘idî	125a
	266.Şa‘lebe b. ‘Amr b. ‘Ubeyd	125a
	267.Şa‘lebe b. Hâtîb b. ‘Amr	125b
	268.Şa‘lebe b. Selâm	126b
	269.Şa‘lebe b. Sü‘ayye	126b
	270.Şa‘lebe b. Süheyl el-Hârişî	127a
	271.Şa‘lebe b. Zehdem el-Hanzalî	127a
	272.Şa‘lebe b. el-Hakem el-Leysî	127a
	273.Şa‘lebe b. Şu‘ayr el-‘Uzrî	127a
Bâb-1 Şümâme	274.Şümâme b. ‘Adiyy el-Kureşî	127a
	275.Şümâme b. Üşâl el-Hanefî	127b
	276.Şümâme b. Bicâd	129b
Bâbü'l- Efrâd fi'ş-şe	277.Şakb b. Ferve el-Enşârî es-Sâ‘idî	129b
	278.Şekaf b. ‘Amr el-Esemî	129b
	279.Şevbân	129b
ĤARFÜ'L-CĪM		
Bâb-1 Câbir	280.Câbir b. Hâlid b. Mes‘ûd el-Enşârî	130a
	281.Câbir b. ‘Abdillâh b. Rabâb el-Enşârî es-Selemî	130a
	282.Câbir b. ‘Abdillâh b. ‘Amr el-Enşârî es-Selemî	130a
	283.Câbir b. ‘Abdullâh er-Râsibî	130b
	284.Câbir eş-Şadefî	130b
	285.Câbir b. Süfyân el-Enşârî ez-Zürâkî	131a
	286.Câbir b. ‘Uteyk el-Enşârî	131a
	287.Câbir b. en-Nu‘mân el-Belevî	131b
	288.Câbir b. ‘Umeyr el-Enşârî	131b
	289.Câbir b. Ebî Şa‘şa‘a	131b
	290.Câbir b. Zâlim eṭ-Ṭâ‘î el-Baḥterî	131b
	291.Câbir b. Hâbis	131b
	292.Câbir b. ‘Abdu'l-‘abdî	131b
	293.Câbir b. Ebî Sübrâ	131b
	294.Câbir b. Üsâme el-Cühenî	132a
	295.Câbir b. Semûre b. ‘Amr	132a
	296.Câbir b. el-Aḥmesî	132a
	297.Câbir b. Süleyym	132b

Bâb-1 Cârîye	298.Cârîye b. Kudâme et-Temîmî es-Sa' dî	133a
	299.Cârîye b. Humeyl	133b
	300.Cârîye b. Zafer el-Yemâmî	133b
	301.Cârîye b. Zeyd	133b
Bâb-1 Cebbâr	302.Cebbâr b. Şahr el-Enşârî	133b
	303.Cebbâr b. Sülemî el-Kilâbî	134a
Bâb-1 Cebr	304.Cebr b. 'Uteyk	134b
	305.Cebr el-A' râbî el-Muḥâribî	135a
	306.Cebr b. ' Abdillâh el-Ḳıbtî	135a
Bâb-1 Cübeyr	307.Cübeyr b. Mut' im el-Ḳureşî	135a
	308.Cübeyr b. İyâs el-Enşârî ez-Zürâḳî	136b
	309.Cübeyr b. Buḥeyne	136b
	310.Cübeyr b. Nüfeyr el-Ḥadramî	136b
	311.Cübeyr b. el-Ḥuveyrîş	136b
Bâb-1 Cebele	312.Cebele b. Hârîşe el-Kelbî	137a
	313.Cebele b. ' Amr el-Enşârî es-Sâ' idî	137a
	314.Cebele b. el-Ezraḳ el-Kindî	137a
	315.Cebele	137a
	316.Cebele b. Mâlik ed-Dârî	137a
	317.Cebele b. el-Eş' ar el-Ḥuzâ' î	137a
Bâb-1 Cerîr	318.Cerîr b. ' Abdillâh b. Câbir	137b
	319.Cerîr b. Evs b. Hârîşe et-Tâ' î	139a
Bâb-1 Ca' de	320.Ca' de b. Hübeyre el-Ḳureşî el-Maḥzûmî	139b
	321.Ca' de b. Hübeyre el-Eşca' î	140a
	322.Ca' de el-Ceşemî	140a
Bâb-1 Ca' fer	323.Ca' fer b. Ebî Ṭâlib	140a
	324.Ca' fer b. Ebî Süfyân	141a
Bâb-1 Cu' ayl	325.Cu' ayl b. Sürâḳa el-Ġifârî eḍ-Damrî	141b
	326.Cu' ayl el-Eşca' î	142a
Bâb-1 Cemîl	327.Cemîl b. ' Âmir el-Cumaḥî	142a
	328.Cemîl b. Ma' mer el-Cumaḥî	142a
Bâb-1 Cünâde	329.Cünâde b. Süfyân el-Enşârî	143a
	330.Cünâde b. Mâlik el-Ezdî	143a
	331.Cünâde el-Ezdî	143a
	332.Cünâde b. Ebî Ümeyye el-Ezdî ez-Zehrânî	143a
	333.Cünâde b. ' Abdillâh b. ' Alḳame	144a
334.Cünâde b. Cerâd el-Esedî	144a	
Bâb-1 Cündeb	335.Cündeb b. Cünâde Ebû Zer el-Ġifârî	144b
	336.Cündeb b. ' Abdillâh b. Süfyân el-Becelî	147a

	337.Cüdebe b. Mekîş el-Cühenî	147b
	338.Cüdebe b. Dâma el-Cenda'î	147b
	339.Cüdebe b. Ka' b el-' Abdî el-Ezdî	147b
Bâb-1 Cehm	340.Cehm b. Kays b. ' Abd	149a
	341.Cehm el-Belevî	149a
Bâb-1 Cüheym	342.Cüheym b. eş-Şalt el-Çureşî el-Muṭṭalibî	149b
	343.Cüheym b. Kays	149b
Bâbü'l- Efrâd fi'l- cîm	344.Cârûd el-' Abdî	149b
	345.Câhime es-Sülemî	150a
	346.Cübâre b. Zûrâre el-Belevî	150b
	347.Cebel b. Cevvâl eş-Şa' lebî	150b
	348.Cübeyb b. el-Hârîş	150b
	349.Ced b. Kays el-Enşârî	151a
	350.Cidâr el-Eslemî	151b
	351.Cerrâh el-Eşca'î	151b
	352.Cürşûm el-Eşter el-Huşenî	151b
	353.Cürmûz el-Hüceymî	152a
	354.Cirv ed-Devsî el-Yemânî	152a
	355.Cerel b. ' Abbâs b. ' Âmir	152a
	356.Cerhed el-Eslemî	152a
	357.Cüzeyy	152b
	358.Cezâ' b. ' Amr el-' Uzrî	152b
	359.Cez' b. Mâlik b. ' Âmir	152b
	360.Cezî b. Mu' âviye	153a
	361.Cüzeyy el-Eslemî	153a
	362.Ci' âl	153a
	363.Cu' şum el-Hayr eş-Şadefî	153a
	364.Cu' fî	153a
	365.Cifşîş el-Kindî el-Hâdramî	153a
	366.Cüfeyne en-Nehdî	153b
	367.Cülâs b. Süveyd el-Enşârî	154a
	368.Cüleybib	155a
	369.Cüleyha b. ' Abdillâh	156a
	370.Cemre b. en-Nu' mân el-' Uzrî	156a
	371.Cenâb el-Kelbî	156a
	372.Cünda' el-Evsî	156b
	373.Cendel b. Naḍla b. ' Amr	156b
	374.Cendere b. Haysene	156b
	375.Cüneyd b. Sibâ'	156b

	376.Cûdân	156b
	377.Cüveyriye el- 'Aşrî	156b
	378.Cehcâh el-Ğıfârî	157a
	379.Ceyfer b. Cülendâ	157b
BÂB-I HARFÜ'L-HÂ		
Bâb-1 Hâbis	380.Ĥâbis b. Düğunne el-Kelbî	157b
	381.Ĥâbis b. Sa' d et-Ṭâ'î	157b
	382.Ĥâbis b. Rebî' et-Temîmî	158b
Bâb-1 Hâcib	383.Ĥâcib b. Yezîd el-Enşârî el-Eşhelî	160a
	384.Hâcib b. Zeyd	160a
Bâb-1 el- Ĥâriş	385.Ĥâriş Ebû ' Abdillâh	160a
	386.Ĥâriş b. Ebi Sebre	160a
	387.Ĥâriş b. Ebi Şa' şa' a	160a
	388.Ĥâriş b. Ebi Dırâr	160a
	389.Ĥâriş b. el-Ezma' el-Hemedânî	160b
	390.Ĥâriş b. Uķayş	160b
	391.Ĥâriş b. Evs b. ' Atfk	161a
	392.Ĥâriş b. Evs b. el-Mu' allâ	161a
	393.Ĥâriş b. Evs b. Mu' âz el-Eşhelî	161a
	394.Ĥâriş b. Enes b. Mâlik el-Enşârî	161a
	395.Ĥâriş b. Enes	161a
	396.Ĥâriş b. Bedel es-Sa' dî	161a
	397.Ĥâriş b. Tebî' er-Ru' aynî	161a
	398.Ĥâriş b. Şâbit b. Süfyân	161a
	399.Ĥâriş b. el-Ĥâriş el-Ezdî	161b
	400.Ĥâriş b. el-Ĥâriş el-Eş' arî	161b
	401.Ĥâriş b. el-Ĥâriş el-Ġâmidî	161b
	402.Ĥâriş b. el-Ĥâriş b. Kays el-Kureşî	162a
	403.Ĥâriş b. Ĥâriş b. Kelede eş-Seķaffî	162a
	404.Ĥâriş b. Ĥâtib el-Kureşî	162a
	405.Ĥâriş b. Ĥâtib el-Enşârî	162a
	406.Ĥâriş b. Ĥassân b. Kelede	162b
	407.Ĥâriş b. Ĥâlid b. Şahr el-Kureşî	165b
	408.Ĥâriş b. Ĥazme	165b
	409.Ĥâriş b. Ĥuzeyme el-Enşârî	166a
	410.Ĥâriş b. Rib' î	166a
	411.Ĥâriş b. Ziyâd es-Sa' idî el-Enşârî	166b
412.Ĥâriş b. Süveyd	166b	
413.Ĥâriş b. Sehl el-Enşârî	167a	

	414.Ĥâriş b. Şüreyĥ et-Temîmî	167b
	415.Ĥâriş b. eş-Şimme b. ‘Amr	167b
	416.Ĥâriş b. Dırâr el-Ĥuzâ‘î	168a
	417.Ĥâriş b. et-Ṭufeyl el-Ĥureşî	168a
	418.Ĥâriş b. ‘Abdillâh b. Evs eş-Şekâfî	168a
	419.Ĥâriş b. ‘Abdillâh b. Sa‘d	168a
	420.Ĥâriş b. ‘Abdillâh b. Vehb ed-Devvî	168a
	421.Ĥâriş b. ‘Abdi Ķays	168b
	422.Ĥâriş b. ‘Atîk	168b
	423.Ĥâriş b. ‘Adiyy b. Ĥareşe	168b
	424.Ĥâriş b. ‘Adiyy b. Mâlik	168b
	425.Ĥâriş b. ‘Arfece el-Enşârî	168b
	426.Ĥâriş b. ‘UĶbe b. Ķâbûs	168b
	427.Ĥâriş b. ‘Umar el-Hüzeli	168b
	428.Ĥâriş b. ‘Amr el-Enşârî	169a
	429.Ĥâriş b. ‘Amr es-Sehmî	169b
	430.Ĥâriş b. ‘Amr el-Ĥureşî el-‘Adevî	169b
	431.Ĥâriş b. ‘Amr el-Medenî	169b
	432.Ĥâriş b. ‘Umeyr el-Ezdî	169b
	433.Ĥâriş b. ‘Avf el-Leyşî	170a
	434.Ĥâriş b. ‘Avf el-Mürrî	170a
	435.Ĥâriş b. Ğaziyye	170a
	436.Ĥâriş b. Ğuṭayf el-Kindî	170a
	437.Ĥâriş b. Ķays b. Ĥâlid el-Enşârî ez-ZürayĶî	170a
	438.Ĥâriş b. Ķays b. ‘Adiyy el-Ĥureşî es-Sehmî	170b
	439.Ĥâriş b. Ķays b. ‘Umeyre el-Esedî	170b
	440.Ĥâriş b. Mâlik el-Leyşî	170b
	441.Ĥâriş b. Muĥâşin	170b
	442.Ĥâriş b. Mes‘ûd	170b
	443.Ĥâriş b. Müslim et-Temîmî	170b
	444.Ĥâriş el-Müleykî	171a
	445.Ĥâriş b. en-Nu‘mâñ b. Ümeyye	171a
	446.Ĥâriş b. Nevfel b. el-Ĥâriş	171a
	447.Ĥâriş b. Hişâm el-Cühenî	171b
	448.Ĥâriş b. Hişâm el-Ĥureşî el-Maĥzûmî	171b
	449.Ĥâriş b. Yezîd el-Ĥureşî el-‘Âmirî	173a
	450.Ĥâriş b. Yezîd b. Üneyse	173a
Bâb-1 Ĥârişe	451.Ĥârişe b. en-Nu‘mân el-Enşârî	173a
	452.Ĥârişe b. Ĥumeyr el-Eşca‘î	174a

	453. Hârişe b. Sürâka b. el-Hâriş	174b
	454. Hârişe b. 'Adiyy b. Ümeyye	174b
	455. Hârişe b. 'Amr el-Enşârî	174b
	456. Hârişe b. Kuṭn	174b
	457. Hârişe b. Mâlik el-Enşârî ez-Zürâkî	175a
	458. Hârişe b. Vehb el-Ḥuzâ'î	175a
Bâb-1 Hâzim	459. Hâzim b. Ebî Hâzim el-Ahmesî	175b
	460. Hâzim b. Ḥarmele b. Mes'ûd el-Ġifârî	175b
	461. Hâzim b. Ḥizâm el-Ḥuzâ'î	175b
Bâb-1 Hâtîb	462. Hâtîb b. Ebî Belte'a el-Laḥmî	175b
	463. Hâtîb b. el-Hâriş el-Ḳureşî el-Cumâhî	177b
	464. Hâtîb b. 'Amr b. 'Abdi Şems	177b
	465. Hâtîb b. 'Amr b. 'Atîk	177b
Bâb-1 Ḥubâb	466. Ḥubâb b. Cübeyr	178a
	467. Ḥubâb b. Cüz' b. 'Amr	178a
	468. Ḥubâb b. Zeyd el-Enşârî	178a
	469. Ḥubâb b. Ḳayzî el-Enşârî	178a
	470. Ḥubâb b. el-Münzir b. el-Cemûḥ el-Enşârî	178a
Bâb-1 Ḥabbân	471. Ḥabbân b. Buḥ eş-Şadâ'î	178b
	472. Ḥabbân b. Münkiz el-Enşârî	178b
	473. Ḥabbân (Ḥayyân) b. Ḳays	178b
Bâb-1 Ḥabbe	474. Ḥabbe b. Ba'kek el-Ḳureşî el-'Âmirî	179a
	475. Ḥabbe b. Ḥâlid es-Süvâ'î	179a
Bâb-1 Ḥabîb	476. Ḥabîb b. Eslem Mevlâ	179a
	477. Ḥabîb b. Esîd eş-Şekâfî	179a
	478. Ḥabîb b. el-Hâriş	179b
	479. Ḥabîb b. Ḥayyân et-Temîmî	179b
	480. Ḥabîb b. Ḥumâşe el-Ḥazmî el-Enşârî	179b
	481. Ḥabîb b. Zeyd el-Enşârî el-Beyâzî	180a
	482. Ḥabîb b. Zeyd b. 'Âşım	180a
	483. Ḥabîb b. Sibâ' el-Enşârî	180a
	484. Ḥabîb b. es-Selâmânî	180a
	485. Ḥabîb es-Sülemî	180a
	486. Ḥabîb b. 'Amr b. Muḥşin el-Enşârî	180b
	487. Ḥabîb b. Fûdeyk	180b
	488. Ḥabîb b. Miḥnef el-'Amrî	180b
	489. Ḥabîb b. Mesleme el-Ḳureşî el-Fihri	180b
Bâb-1 Haccâc	490. Haccâc b. el-Hâriş es-Sehmî	182a
	491. Haccâc b. 'Âmir eş-Şümâlî	182a

	492.Ḥaccâc b. ‘Amr el-Enşârî el-Mâzinî	182a
	493.Ḥaccâc b. ‘Îlât es-Sülemî	182b
	494.Ḥaccâc b. Mâlik el-Eslemî	183b
Bâb-1 Ḥucr	495.Ḥucr b. Rebî‘a b. Vâ‘il	184a
	496.Ḥucr b. ‘Adiyy el-Kindî	184a
	497.Ḥucr b. ‘Anbes el-Kûfî	186a
Bâb-1 Ḥuceyr	498.Ḥuceyr b. Ebî İhâb et-Temîmî	186a
	499.Ḥuceyr el-Hilâlî	186a
	500.Ḥuceyr b. Beyân	186a
Bâb-1 Ḥuzeyfe	501.Ḥuzeyfe b. Esîd el-Gıfârî	186b
	502.Ḥuzeyfe el-Kala‘nî	186b
	503.Ḥuzeyfe b. el-Yemân	186b
Bâb-1 Ḥizeym	504.Ḥizeym b. Ḥanîfe	187b
	505.Ḥizeym b. ‘Amr et-Temîmî	187b
Bâb-1 Ḥarâm	506.Ḥarâm b. Milhân	187b
	507.Ḥarâm b. Ebî Ka‘b el-Enşârî es-Sülemî	187b
Bâb-1 Ḥarmele	508.Ḥarmele b. ‘Abdillâh b. İyâş	188a
	509.Ḥarmele b. ‘Amr el-Eslemî	188b
	510.Ḥarmele el-Müdleci	188b
	511.Ḥarmele b. Hevze el-‘Âmirî	189a
Bâb-1 Ḥureys	512.Ḥureys b. Zeyd	189a
	513.Ḥureys b. Ḥassân	189a
	514.Ḥureys b. Seleme el-Enşârî	189a
	515.Ḥureys b. ‘Abdillâh el-Kureşî el-Maḥzûmî	189a
Bâb-1 Ḥassân	516.Ḥassân b. Şâbit el-Enşârî	189b
	517.Ḥassân b. Câbir es-Sülemî	194b
	518.Ḥassân b. Ḥuvt ez-Zühelî	194b
Bâb-1 Hüseyl	519.Ḥüseyl b. Câbir el-‘Absî	194b
	520.Ḥüseyl b. Nüveyre el-Eşca‘î	195a
Bâb-1 Ḥuşayn	521.Ḥuşayn b. Evs et-Temîmî	195a
	522.Ḥuşayn b. Bedr	195a
	523.Ḥuşayn b. Ḥâriş el-Kureşî el-Muṭṭalibî	195a
	524.Ḥuşayn b. Ḥumâm	195a
	525.Ḥuşayn b. Rebî‘a	195a
	526.Ḥuşayn Ebî ‘İmrân b. Ḥuşayn el-Ḥuzâ‘î	195b
	527.Ḥuşayn b. ‘Avf el-Heş‘emî	195b
	528.Ḥuşayn b. Müşemmet	196a
	529.Ḥuşayn b. Vaḥvaḥ el-Enşârî	196a
	530.Ḥuşayn b. Yezîd b. Şeddâd	196a

Bâb-1 Hakem	531. Hakem b. Ebi'l-Hakem	196a
	532. Hakem b. Ebi'l- 'Aş eş-Şekâfi	196b
	533. Hakem b. Ebi'l- 'Aş el- Kureşî el-Emevî	196b
	534. Hakem b. Hâriş es-Sülemî	197b
	535. Hakem b. Hazen el-Külefî	198a
	536. Hakem b. Sa'îd b. 'Aş	198a
	537. Hakem b. Süfyân eş-Şekâfi	198a
	538. Hakem b. eş-Şalt el- Kureşî el-Muṭṭalibî	198a
	539. Hakem b. 'Amr eş-Şümâlî	198b
	540. Hakem b. 'Amr el-Gıfârî	198b
	541. Hakem b. 'Amr eş-Şekâfi	199b
542. Hakem b. 'Umeyr	199b	
543. Hakem b. Keysân el-Maḥzûmî	199b	
Bâb-1 Hakîm	544. Hakîm (Hukeym) b. Cebele	200a
	545. Hakîm b. Hizâm el- Kureşî el-Esedî	202b
	546. Hakîm b. Hazen	203a
	547. Hakîm b. Hakîm Ebû Mu'âviye	203b
	548. Hakîm b. Talîk b. Süfyân	205a
549. Hakîm b. Mu'âviye en-Numeyrî	205a	
Bâb-1 Hamza	550. Hamza b. 'Abdu'l-Muṭṭalib b. Hâşim	205a
	551. Hamza b. 'Amr el-Eslemî	208a
	552. Hamza b. Humeyr	208a
Bâb-1 Hamel	553. Hamel b. Sa' dâne el-Kelbî	208a
	554. Hamel b. Mâlik el-Hüzelî	208b
Bâb-1 Humeyd	555. Humeyd b. Şevr el-Hilâlî	208b
	556. Humeyd b. Münhib eṭ-Ṭâ'î	209a
Bâb-1 Hanžale	557. Hanžale el-Enşârî	209a
	558. Hanžale b. Hizeym el-Hanefî	209b
	559. Hanžale b. er-Rebî' a et-Temîmî	209b
Bâb-1 Efrâd fi'l-hâ	560. Humrân b. Câbir el-Hanefî	212a
	561. Humeyr b. 'Adî el-Ḥaṭmî	212a
	562. Humeyl b. Başra el-Gıfârî	212a
	563. Hanṭab b. el-Hâriş el- Kureşî el-Maḥzûmî	212b
	564. Huneyn	212b
	565. Havşeb b. Taḥye el-Hamîrî	213a
	566. Hüveyriş b. 'Abdillâh el-Gıfârî	213b
	567. Havṭ b. 'Abdi'l- 'Uzzâ	213b
	568. Hüveyşa b. Mes'ûd el-Enşârî el-Hârişî	214a

	569.Ḥuveytıb b. ‘Abdi’l-‘Uzzâ el-Ḳureşî el-‘Âmirî	214a
	570.Ḥayde ve Verdân	215a
	571.Ḥayy b. Ḥârîse eş-Şekâfî	215a
	572.Ḥayy el-Leysî	215a
BÂB-I ḤARFÜ’L-ḤÂ		
Bâb-ı Ḥârîce	573.Ḥârîce b. Zeyd el-Enşârî	215b
	574.Ḥârîce b. Ḥuzâfe el-Ḳureşî el-‘Adevî	216a
	575.Ḥârîce b. Ḥışn	217a
	576.Ḥârîce b. ‘Âmir el-Enşârî	217a
	577.Ḥârîce b. eş-Şalt	217a
	578.Ḥârîce b. Cebele	217a
	579.Ḥârîce b. Ceziyy el-‘Uzrî	217a
	580.Ḥârîce b. Ḥamîr el-Eşca‘î	217b
	581.Ḥârîce b. ‘Ukfân	217b
Bâb-ı Ḥâlid	582.Ḥâlid b. Sa‘îd el-Ḳureşî el-Emevî	217b
	583.Ḥâlid b. Zeydel-Enşârî en-Neccârî	220b
	584.Ḥâlid b. el-Bükeyr el-Leysî	221a
	585.Ḥâlid b. ‘Amr el-Enşârî	222a
	586.Ḥâlid b. el-Velîd el-Ḳureşî el-Maḥzûmî	222a
	587.Ḥâlid b. Velîd el-Enşârî	224b
	588.Ḥâlid b. ‘Umeyr	224b
	589.Ḥâlid b. Esîd el-Ḳureşî el-Ümevî	224b
	590.Ḥâlid b. ‘Aş el-Maḥzûmî	225a
	591.Ḥâlid b. Ḥizâm b. Ḥuveylid	225a
	592.Ḥâlid b. ‘Ukbe el-Ḳureşî el-Ümevî	225a
	593.Ḥâlid b. Hevze	225b
	594.Ḥâlid b. Hişâm	225b
	595.Ḥâlid b. ‘Ukbe	225b
	596.Ḥâlid b. Ḳays el-Enşârî el-Beyâdî	226a
	597.Ḥâlid el-Eş‘arî el-Ḥuzâ‘î	226a
	598.Ḥâlid b. ‘Ubâde el-Gıfârî	226a
	599.Ḥâlid b. ‘Abdillâh el-Ḥuzâ‘î	226a
	600.Ḥâlid el-Ḥuzâ‘î	226b
	601.Ḥâlid b. ‘Arfeṭa el-Leysî	226b
	602.Ḥâlid b. Ḥakîm b. Ḥizâm	226b
	603.Ḥâlid b. Ebî Cebel	227a
	604.Ḥâlid b. Rebâḥ el-Ḥabeşî	227a
605.Ḥâlid b. ‘Adiyy el-Cühenî	227a	

	606. Hâlid b. Nâfi' el-Huzâ'î	227a
	607. Hâlid b. el-Leclâc	227a
	608. Hâlid b. el-Havârî el-Habeşî	227a
	609. Hâlid b. Eymen el-Ma'âfirî	227b
	610. Hâlid b. er-Rebî'î et-Temîmî	227b
Bâb-1 Habbâb	611. Habbâb b. el-Eret	228a
	612. Habbâb b. Kıbtî el-Enşârî el-Eşhelî	229a
	613. Habbâb Mevlâ 'Utbe	229a
	614. Habbâb Mevlâ Fâtîma	229a
Bâb-1 Hubeyb	615. Hubeyb b. 'Adiyy el-Enşârî el-Evsî	229a
	616. Hubeyb b. İsâf el-Enşârî el-Hazrecî	231a
Bâb-1 Hıdâş	617. Hıdâş b. Selâme	231b
	618. Hıdâş 'Ammi Şafiyye	231b
	619. Hıdâş	231b
Bâb-1 Hırâş	620. Hırâş b. eş-Şamme	232a
	621. Hırâş b. Ümeyye el-Ka'бі el-Huzâ'î	232a
	622. Hırâş el-Kelbî	232a
Bâb-1 Haraşe	623. Haraşe b. el-Hâriş	232a
	624. Haraşe b. el-Hurr	232a
	625. Haraşe	232b
Bâb-1 Hureym	626. Hureym b. Fâtik el-Esedî	232b
	627. Hureym b. Evs	233a
Bâb-1 Huzeyme	628. Huzeyme b. Şâbit el-Hatmî el-Enşârî	234b
	629. Huzeyme b. Ma' mer	235a
	630. Huzeyme b. Evs	235b
	631. Huzeyme b. Ceziyy el-'Abdî	235b
Bâb-1 Hufâf	632. Hufâf b. Eymâ	235b
	633. Hufâf b. Nedbe	235b
Bâb-1 Hallâd	634. Hallâd b. Râfi' el-Enşârî ez-Zürakî	236b
	635. Hallâd b. Süveyd	236b
	636. Hallâd b. es-Sâ'ib	236b
	637. Hallâd b. 'Amr	237a
Bâb-1 Huneys	638. Huneys b. Huzâfe el-Kureşî es-Sehmî	237a
	639. Huneys b. Hâlid	237a
Bâb-1 Havlî	640. Havlî b. Ebî Havlî	237a
	641. Havlî b. Evs el-Enşârî	237b
	642. Havlî	237b
Bâb-1 Huveylid	643. Huveylid b. 'Amr el-Huzâ'î el-Ka'бі	237b
	644. Huveylid b. Hâlid	237b

Bâb-1 Efrâd	645. Hıvât b. Cübeyr b. en-Nu'mân	238a
	646. Haşhâş b. el-Hâriş	239a
	647. Hırbâk es-Sülemî	239b
	648. Hayseme b. el-Hâriş el-Enşârî el-Evsî	240a
	649. Halîfe b. 'Adiyy el-Enşârî	240a
	650. Huleyde b. Kays el-Enşârî es-Sülemî	240a
	651. Hıryed b. Râşid	240a
	652. Hızâm b. Vedî' a el-Enşârî	240a
	653. Halde ez-Züraķî el-Enşârî	240b
	654. Hadîc b. Selâme	240b
	655. Hunâfir b. Tev'em el-Hımyerî	240b
656. Hufşîş el-Kindî	240b	
BÂB-I HARFÜ'D-DÂL		
	657. Dâzviye	240b
	658. Dârim Ebu'l-Eş' aş	240b
	659. Dâvud b. Bilâl	241a
	660. Dihye b. Halife el-Kelbî	241a
	661. Dağfel b. Hanzale es-Sedûsî eş-Şeybânî	241a
	662. Defe b. İyâs el-Enşârî	241b
	663. Dükeyn b. Sa'îd el-Müzenî	241b
	664. Deylem el-Hımyerî	241b
	665. Dînâr el-Enşârî	241b
	BÂB-I HARFÜ'Z-ZÂL	
Bâb-1 Zekvân	666. Zekvân b. 'Abdi Kays	242a
	667. Zekvân	242a
	668. Zekvân	242b
Bâb-1 Zü'eyb	669. Zü'eyb b. Küleyb	242b
	670. Zü'eyb b. Halhale	242b
	671. Zü'eyb el-'Anberî	243a
Bâb-1 Ezvâ'	672. Zü-Mihber	243b
	673. Zü'ş-Şimâleyn	243b
	674. Zü'l-Ġurre el-Cühenî	243b
	675. Zü'l-Eşâbî' et-Temîmî	244a
	676. Zü'z-Zevâ'id el-Cühenî	244a
	677. Zü'l-Kelâ'	244a
	678. Zü-Zuleym Hıvşeb b. Taḥye	245b
	679. Zü'l-Lihye el-Kilâbî	245b
	680. Zü'l-Cevşen eđ-Dıbâbî	245b
	681. Zü-'Amr	246b

	682. Zü'l-Ğuşsa el-Huşayn b. Yezîd	247a
	683. Zü'l-Yedeyn	247a
BÂB-I HÂRFÜ'R-RÂ		
Bâb-1 Râfi'	684. Râfi' b. Mâlik	249a
	685. Râfi' b. el-Hâriş	249a
	686. Râfi' b. Hâdic	249b
	687. Râfi' b. el-Mu'allâ	249b
	688. Râfi' b. 'Ancede	250a
	689. Râfi' Mevlâ Ğazye b. 'Amr	250a
	690. Râfi' b. 'Amr el-Müzenî	250a
	691. Râfi' Mevlâ Büdeyl b. Verka	250a
	692. Râfi' b. 'Amîre	250a
	693. Râfi' b. Sinân el-Enşârî	250b
	694. Râfi' b. Sehl b. Râfi'	251a
	695. Râfi' b. Sehl b. Zeyd	251a
	696. Râfi' b. Züheyr	251a
	697. Râfi' b. 'Amr b. Mücedda'	252a
	698. Râfi' b. Zeyd	252a
	699. Râfi' b. Yezîd eş-Şekafi	252a
	700. Râfi' b. Mekîş el-Cühenî	252b
701. Râfi' b. Beşîr es-Sülemî	252b	
702. Râfi' b. Rifâ'a b. Râfi'	252b	
Bâb-1 Rebâh	703. Rebâh b. el-Mu'teref	252b
	704. Rebâh b. er-Rebî'	253a
	705. Rebâh Mevlâ el-Hâriş	253a
	706. Rebâh Mevlâ Caḥcabâ	253a
	707. Rebâh Mevlâ en-Nebî	253a
	708. Rebâh Mevlâ el-Laḥmî	253a
Bâb-1 Rebî'	709. Rebî' b. İyâs el-Enşârî	253b
	710. Rebî' b. Sehl el-Enşârî	253b
	711. Rebî' b. Ziyâd	253b
	712. Rebî' el-Enşârî	254a
Bâb-1 Rebî'a	713. Rebî'a b. el-Hâriş	254a
	714. Rebî'a b. Ka'b	254a
	715. Rebî'a b. Rufey'	254b
	716. Rebî'a b. 'İbâd	255a
	717. Rebî'a b. 'Âmir el-Ezdi	255a
	718. Rebî'a b. 'Amr el-Cüreşî	255b
	719. Rebî'a b. Ebî Hâreşe	256a

	720.Rebî' a el-Kureşî	256a
	721.Rebî' a b. Ziyâd el-Ĥuzâ'î	256a
	722.Rebî' a ed-Devsî	256a
	723.Rebî' a b. Ekşem	256a
	724.Rebî' a b. Ravḥ el- Ansî	256b
	725.Rebî' a b. Yezîd es-Sülemî	256b
	726.Rebî' a b. ' Abdillâh et-Temîmî	256b
	727.Rebî' a b. Lühâ' a el-Ĥadramî	256b
Bâb-1 Recâ'	728.Recâ' el-Ġanevî	257a
	729.Recâ' el-Cülâs	257a
Bâb-1 Reşîd	730.Ruşeyd b. Mâlik	257a
	731.Ruşeyd el-Fârisî	257b
Bâb-1 Rifâ' a	732.Rifâ' a b. ' Amr	257b
	733.Rifâ' a b. Râfi'	257b
	734.Rifâ' a b. ' Abdi'l-Münzir	258b
	735.Rifâ' a b. Vaqş	258b
	736.Rifâ' a b. el-Ĥâriş	258b
	737.Rifâ' a b. ' Amr el-Cühenî	259a
	738.Rifâ' a b. Mesrûḥ el-Esedî	259a
	739.Rifâ' a b. ' Arâbe	259a
	740.Rifâ' a b. Zeyd b. ' Âmir	259a
	741.Rifâ' a b. Mübeşşir el-Enşârî	259a
	742.Rifâ' a b. Senev'el	259a
	743.Rifâ' a b. Yeşribî	259a
	744.Rifâ' a b. Zeyd b. Vehb	259b
Bâb-1 Ravḥ	745.Ravḥ b. Seyyâr el-Kelbî	259b
	746.Ravḥ b. Zenbâ'	259b
Bâb-1 Ruveyfi'	747.Ruveyfi' b. Şâbit el-Enşârî	260b
	748.Ruveyfi'	260b
Bâb-1 Efrâd fi'r-Râ	749.Râşîd es-Sülemî	260b
	750.Rib'î b. Râfi'	260b
	751.Ruḥayle b. Şa'lebe el-Enşârî	261a
	752.er-Ruḥayl el-Cu' fi	261a
	753.Rezîn b. Enes	261a
	754.Rüstem el-Hecri' el-' Abdî	261b
	755.Reşdân	261b
	756.Ri'ye es-Suḥaymî	261b